SETA

ANALİZ

SETA | Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı | **www.setav.org** | Mayıs 2013

TÜRKİYE- IMF İLİŞKİLERİNDE YENİ DÖNEM

ERDAL TANAS KARAGÖL, AHMET SEMİH BİNGÖL

SETA ANALİZ

Sayı: 67 | Mayıs 2013

TÜRKİYE- IMF İLİŞKİLERİNDE YENİ DÖNEM

ERDAL TANAS KARAGÖL, AHMET SEMİH BİNGÖL

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ | 10
TARİHSEL SÜREÇTE IMF | 11
YAPI VE İŞLEYİŞ BAKIMINDAN IMF | 13
IMF POLİTİKALARI VE SEÇİLMİŞ BAZI ÜLKELER | 16
TARİHSEL SÜREÇTE TÜRKİYE –IMF İLİŞKİLERİ | 19
TÜRKİYE-IMF İLİŞKİLERİNDE YENİ DÖNEM: 2008 SONRASI | 28
SONUÇ, ÖNERİLER VE GELECEK BEKLENTİLERİ | 30

2013©Yayın hakları mahfuzdur

YÖNETİCİ ÖZETİ

Tarihsel Süreçte IMF

1. 1929 Ekonomik Bunalımını yaşayan ülkeler, liberal politikaları terk edip devlet müdahalesiyle ekonomilerini canlandırmışlardır. Fakat bu canlanma sürecinde II. Dünya Savaşı çıkmış ve savaş sonrasında artan yüksek gümrük tarifeleri, sıkı miktar kısıtlamaları ve rekabetçi devalüasyonlar dünya ticaret hacmini iyice daraltmıştır. Bu koşullarda likidite sıkışıklığını giderecek bir para fonu olarak Uluslararası Para Fonu (IMF) kurulmuştur.
2. IMF, Temmuz 1944'te ABD'de Bretton Woods'ta yapılan Birleşmiş Milletler (BM) toplantısında, 1930'ların Büyük Bunalımına neden olan rekabetçi devalüasyonların yarattığı kısır döngülerin önlenmesi, İkinci Dünya Savaşı sonrasında ödemeler dengesi sıkıntısına giren ülkelere kurulacak para fonu ile destek sağlanması ve dünya ticaretinde daralma oluşmasını engellemek amacıyla yeni bir ekonomik işbirliğinin oluşturulması kapsamında kurulmuştur.
3. IMF resmi olarak ilk kez 1945 Aralık ayında 29 üye tarafından anlaşma maddelerinin imzalanmasıyla ortaya çıkmış ve 1 Mart 1947'de fiilen faaliyete geçmiştir. Aynı yıl Fransa, IMF'den ilk borç alan ülke olmuştur. Bretton Woods Konferansına katılan Türkiye ise, IMF'ye kurucu üye olarak katılmamıştır.
4. 1945-71 yılları arasında IMF'ye üye olan ülkeler, resmi kur oranlarını Amerikan dolarına endeksleyerek "köklü bir ekonomik dengesizlik haricinde IMF onayı olmadan kur oranlarını değiştirmeyeceklerine" dair teminat vermişlerdir. Böylece dolar, küresel para birimi haline gelirken, IMF'nin finansmanı ve kredilendirme kararları üzerindeki ABD egemenliği perçinlenmiştir.

Yapı ve İşleyiş Bakımından IMF

5. IMF parasal konularda küresel işbirliğini artırmak, mali istikrarı sağlamak, uluslararası ticareti kolaylaştırmak, yüksek istihdamı ve sürdürülebilir ekonomik büyümeyi desteklemek ve tüm dünyada yoksulluğu azaltmak amacıyla faaliyet gösteren, 188 üye devletin oluşturduğu bir kuruluştur.
6. IMF genel olarak kaynağını, üye ülkelerin ödedikleri sermaye taahhütlerinden (kotalar) sağlamaktadır. Kotalar her bir üye ülkenin ekonomisinin büyüklüğünü yansıttığı gibi her bir üyenin sahip olduğu eşit birim oy sayısı ile birlikte, ülkelerin oy gücünü de belirlemektedir. Ülke kotası, her ülkenin hem IMF platformlarında ağırlıklı oy kullanma hakkını hem de ülkenin fondan alabileceği kredi limitlerini belirlemektedir.
7. 2009 yılının başından itibaren, IMF küresel ekonomik kriz durumlarında üye devletleri destekleme kapasitesini güçlendirmek amacıyla birçok yeni çift taraflı kredi ve senet satın alım anlaşmaları imzalamıştır. Çok taraflı borçlanma düzenlemeleri de, IMF'nin kaynaklarına ayrıca destek sağlamıştır.

8. IMF'ye üye ülkeden gelen borç talebi üzerine, çoğu zaman bir düzenleme ve anlaşma çerçevesinde kredi verilmektedir. Bu anlaşmalarda ülkenin ödemeler dengesindeki sorunları çözmek için uygulamayı kabul ettiği belirli politikalar ve tedbirler yer almaktadır. Bir düzenleme çerçevesindeki ekonomik program, ülke tarafından IMF ile dayanışma içerisinde hazırlanarak bir Niyet Mektubu ile IMF'nin Yönetim Kuruluna sunulmaktadır. Düzenlemenin Yönetim Kurulu tarafından onaylanmasından sonra borç, çoğu zaman programın uygulanmasına paralel bir şekilde, aşamalı taksitler şeklinde serbest bırakılmaktadır.
9. IMF, kaynaklarını kullanıma açarken üyelerine kullandırdığı kaynakların geri ödenmesini sağlayacak politikaların ilgili ülkelerce uygulanmasını zorunlu bir şart olarak ileri sürmektedir. IMF'nin bu politikasına "şartlılık politikası" denmektedir. Bu imkanların kullanılmasında bütün üye ülkelerin aynı oranda hak sahibi olmaları ise "eşit kabul hakkı" olarak ifade edilmektedir.
10. IMF, üye ülkelerin karşılaştığı daha uzun süreli sıkıntıların giderilmesi için ise "Üst Kedi Dilimleri" veya "Yüksek Kredi Dilimi" adı verilen kredi dilimlerini kullandırmaktadır. Bu kredilerin kullanılması durumunda üye ülkeler için şartlar ağırlaşmakta ve performans kriterleri dikkatle uygulanmaktadır. Bu kullanımlar, ülkenin maliye, para ve kur politikalarını hedefleyen; bir, iki ve üç yıllık dönemleri kapsayan; üye ülkelerdeki kısa süreli ödemeler dengesi sorunlarının çözülmesi için uygulanan bir destekleme biçimi olan stand-by düzenlemesine bağlı olarak yapılmaktadır.

IMF Politikaları ve Ülkeler

11. 1990'lı yıllarda yaşanan ekonomik krizler sonrasında, IMF finansal sistemde istikrarın sağlanması ve yatırımcılarda güvenin oluşturulması için daha aktif rol almaya başlamıştır. IMF ağırlıklı olarak; istikrarlı bir büyümenin sağlanması amacıyla kredibilitesi olan şeffaf makroekonomik politikaların oluşturulması, tüm ülkeler tarafından daha sağlam politika yapımı için gerekli standartlar ve kodların oluşturulması, uluslararası düzeyde şeffaflığın sağlanması, finansal sistemdeki risklerin yönetilmesinin sağlanması gibi konulara yönelmiştir.
12. Sıkı maliye politikaları, IMF tarafından kriz yaşayan ülkelere önerilen bir uygulamadır. Nitekim Asya'da yaşanan kriz sonrası bu ülkelere sıkı maliye politikaları önerilmiş fakat bölgede yaşanan krizlerin savurgan hükümet harcamalarından kaynaklandığı göz ardı edilmiştir. Dolayısıyla Asya ekonomilerinin sıkı maliye politikalarına ihtiyaç duymadan sahip oldukları bütçe fazlası ile bu maliyetleri karşılayacak düzeyde oldukları görülmüştür.
13. IMF'nin üye ülkelere uyguladığı yardım ve kurtarma paketleri genellikle bazı yükümlülükler içermiş ve verilen krediler ekonomik reform şartı dâhilinde belirli dilimler halinde tahsis edilmiştir. IMF'nin bu yardımları genellikle her ülke için benzer politikalarından oluşmuş ve çoğu zaman krizin nedenleri yanlış tespit edilmiş ve uygulanan yardımlar da ekonomik durgunluk ya da kriz

ortamını daha da derinleştirmiştir. IMF gözetim mekanizması, ekonomik kriz yaşaması ihtimali olan ülkelere müdahalelerinde çok da adil davranmamıştır.

14. IMF ile yardım anlaşması imzalayan tüm ülkelerin ortak özelliği, bu ülkelerin borçlarını en kısa sürede ödeyip IMF ile ilişkilerini normalleşme düzeyinde sürdürmek istemeleridir. Zira IMF ile belirli şartlar altında ilişkilerin sürdürülmesi, ülkelerin ekonomik büyümelerinin gerçek performanslarının altında olmasına neden olmaktadır. Hem IMF ile ilişkilerin devam etmesi hem de ekonomik büyümede istikrarın sağlanamaması ülkelerin global ekonomideki etkinliğini azalttığı için anlaşma yapan ülkeler IMF ile ilişkilerini asgari düzeyde sürdürmeyi tercih etmektedirler.

Tarihsel Süreçte Türkiye-IMF İlişkileri

15. Türkiye'de 1950-1955 yılları arasında liberal kalkınma modeli altında benimsenen politikaların uygulanması neticesinde piyasalarda olumlu gelişmeler kaydedilmiştir. Ancak, 1954 yılında oluşan iç ve dış açıklar bu dönemde yaşanan ekonomik istikrarsızlığın temel nedenleri arasında yer almıştır. Bu durumda IMF tarafından önceki yıllarda talep edilen ve ertelenen önlemlerin uygulanıp uygulanmaması gündeme gelmiştir.
16. 1957 yılında IMF, OECD ve ABD arasında yapılan anlaşmayla vadesi gelen borçların ertelenmesi ve 359 milyon dolarlık yeni bir kredi açılması kararı alınmıştır. Bu anlaşma neticesinde IMF heyetiyle yapılan görüşmeler "1958 İstikrar Tedbirleri" ile sonuçlanmıştır.
17. 1958 yılında uygulanan sıkı para ve maliye politikalarıyla iç tüketimin azaltılması ve devalüasyonla dış açığın azaltılması hedeflenmiştir. Ayrıca IMF, OECD ve ABD ile yapılan anlaşmalarla 600 milyon dolar tutarındaki dış borç ertelenirken, 350 milyon dolarlık yeni bir kredi alınmıştır. Böylece Türkiye Cumhuriyeti tarihinin ilk borç konsolidasyonu bu kararlardan sonra Mayıs 1959 yılında yürürlüğe girmiştir.
18. Bu kapsamda, 1958 yılında yapılması kararlaştırılan devalüasyon neticesinde ihracat miktarında artış yaşanmış ve ithalatın daha fazla artması dış ticaret açığının yüzde 70 oranında artmasına neden olmuştur. Bu doğrultuda belirtmek gerekirse IMF'nin ödemeler dengesi sorununu çözmek için geliştirdiği bu uygulamadan olumlu netice alınamamıştır.
19. 1958 istikrar programından sonra oluşan daralma sürecinde yaşanan en önemli gelişmelerden biri de birçok bankanın piyasadan çekilmesi olmuştur. Nitekim 1960-1964 yılları arasında 15 banka faaliyetlerine son vererek tasfiye edilmiş, dolayısıyla bankacılık sektörü yaşanan krizden ciddi şekilde etkilenmiştir. 1958 yılına kadar yaşanan döviz kıtlığı nedeniyle yavaşlayan ekonomi uygulanan istikrar programına rağmen durgunluktan çıkamamış, program içerdiği ortodoks uygulamalar neticesinde ekonomide daralma yaşanmasına neden olmuştur. Bu bağlamda da IMF politikalarının ekonomiyi durgunluktan kurtarmada yetersiz kaldığı ve bu politikaların ekonomiyi sadece kısa vadede rahatlattığı ortaya çıkmıştır.

20. Türkiye'nin IMF ile ilişkilerinin başlamasıyla birlikte, ilk stand-by anlaşması 1 Ocak 1961'de yapılmıştır. Türkiye'nin Avrupa Birliği ile ilişkilerinin başlaması da IMF ile stand-by düzenlemelerinin başladığı döneme rastlamıştır.
21. 1960-1970 döneminde tüm yıllarda IMF ile anlaşma yapılmıştır. Bu dönemde ekonomide kayda değer iyileşmelerin gerçekleştirilememesi, 1970 yılının sonlarına doğru IMF'nin isteği doğrultusunda yeni bir ekonomik önlemler paketi hazırlanmıştır.
22. Birinci ve ikinci petrol krizi nedeniyle, 1975 yılında 1.8 milyar dolar civarında olan dış ticaret açığı, 1977 yılında 3.4 milyar dolara çıkmış, dolayısıyla Türkiye'nin borç görünümü zayıflamış ve ülkeye kredi kapıları kapanmıştır. 1970'ten, 1978'e kadar IMF'ye sekiz yıllık bir ara verilmiş ve bu süre içinde stand-by anlaşması yapılmamıştır. Ancak 1978 yılından 1980 yılına kadar IMF ile yeniden birer yıllık stand-by anlaşmaları imzalanmıştır.
23. 1979 yılı sonu itibariye ithal ikameci modelin artık işlememeye başlaması ve yaşanan siyasi istikrarsızlık neticesinde ekonomide serbestleşme fikri benimsenmiştir. Buna yönelik olarak 1980 yılında "24 Ocak Kararları" olarak bilinen ekonomide değişim süreci başlamıştır.
24. 24 Ocak 1980 Kararları, uzun vadeli istikrar ve yapısal değişimi öngören bütün istikrar programlarında olduğu gibi, IMF, Dünya Bankası ve OECD gibi kuruluşlar tarafından desteklenen geniş kapsamlı bir program olmuştur. Bu program çerçevesinde, OECD ülkelerine olan ve daha önce ertelenen borçların yeniden ertelenebilmesi ve IMF ile anlaşmanın sağlanabilmesi için IMF'ye serbest piyasa ekonomisi ile dışa açılmaya yönelik verilen taahhütler sonucunda 1980-1983 yıllarını kapsayan üç yıl süreli bir stand-by anlaşması imzalanmıştır.
25. 1980 yılı ve sonrası dönemde, Türkiye'de uygulanan IMF kökenli istikrar programının, benzer politikaları uygulamak zorunda bırakılan birçok ülkenin aksine, ekonomide daralmaya yol açmadığı görülmüştür. 1980-1988 yılları arasında milli gelirde yıllık ortalama yüzde 4,9'luk artış gerçekleşmiş fakat bu büyüme IMF istikrar programından ziyade, ekonomide iç talebin kısılması ve güçlü ihracat teşvikleri ile gerçekleşmiştir. Fakat sonraki yıllarda hem dış ticaretin hem de finansal sistemin liberalizasyonu aşamasında yaşanan yapısal aksaklıklar ve aynı zamanda bütçe finansmanında uygulanan yanlış politikalar ekonomide uzun vadeli kırılganlıkların yaşanmasına neden olmuştur.
26. Bu dönemde iç yapısal sorunlarını tam olarak çözemeyen Türkiye, ekonomisini serbestleştirme ve dünya ekonomisine entegre etme sürecinde ortaya çıkan yeni modelle kronik ödemeler sorununu ortadan kaldıramamıştır.
27. Türkiye, 1994 yılında yaşadığı ekonomik kriz sonrasında, "5 Nisan Ekonomi Kararları" olarak bilinen istikrar programını uygulamıştır. Bu kararlar sonrasında IMF ile 16. stand-by anlaşması yapılmış ve yaklaşık 14 aylık bir süreçte 800 milyon dolar kaynak alınacağı taahhüt edilmiştir.

28. Türkiye IMF ile 17. (1999- 2002), 18. (2002-2005) ve 19. (2005-2008) stand-by anlaşmalarını yapmıştır. İmzalanan 18. ve 19.stand-by anlaşmaları ile birlikte, 2002 sonrası iktidara gelen AK Parti hükümetinin IMF stand-by anlaşmalarını kendi programlarına uyumlu hale getirmeleri ile Türkiye'de çok önemli yapısal reformlara imza atılmıştır. Yıllarca sürüp gelen enflasyon, dış borç, bütçe açığı ve kamu borçları gibi sorunlar önemli ölçüde ortadan kaldırılmıştır. AK Parti hükümetinin stand-by anlaşmalarını uyguladığı dönemde uluslararası sermayedeki artış ve yatırımcılar için güven verici bir ortam oluşmuştur. Ekonomide reform niteliği taşıyan önlem ve uygulamaların hazırlanan Orta Vadeli Programlarla koordineli bir şekilde yürütülmesi de ülke ekonomisinin uluslararası kuruluşlara bağımlılığını ortadan kaldırmıştır.

Türkiye-IMF İlişkilerinde Yeni Dönem: 2008 Sonrası

29. IMF Türkiye Yerleşik Temsilciliği program ilişkisinin sona erdiği 2008 yılından itibaren, IMF ile üyelik ilişkileri doğrultusunda faaliyetlerine devam etmektedir. Zira Türkiye'de küresel ekonomik krizin etkilerinin ciddi şekilde hissedildiği 2009 ve 2010 yıllarında ödemeler dengesinde sorun yaşanmaması ve en kritik dönemin IMF'siz atlatılması bu noktadan sonra IMF ile yola devam edilmemesinin herhangi bir sorun teşkil etmeyeceği beklentilerini güçlendirmiştir.
30. Türkiye ekonomide istikrarın sağlanması ve sürekli hale getirilmesi için uyguladığı politika ve önlemler sayesinde IMF'ye bağımlılıktan kurtulmuştur. Zira Merkez Bankası'nın bağımsızlığı, gerçekleştirilen bütçe disiplini ve popülizmden uzak karar alma mekanizması sayesinde Türkiye, IMF'siz dönemde de mali disiplinini sağlayacak duruşa sahip olmuştur.
31. Türkiye'nin stand-by'sız dönemde, kredi derecelendirme kuruluşlarının taraflı ve önyargılı notlandırmalarına rağmen bu kuruluşlardan aldığı notlarda önemli artışlar yaşanmıştır. Bu dönemde önde gelen kredi derecelendirme kuruluşlarından Fitch 2012 yılında, Türkiye'nin kredi notunu yatırım yapılabilir seviyeye yükseltmiştir.
32. Türkiye, IMF'ye olan borcun bitmesinden sonra yeni bir stand-by anlaşması olmasa bile tüm üye ülkelerin tabi olduğu IV. madde "Konsültasyon Çalışmaları" her yıl yapılacaktır. Bu süreçte IMF'ye üye ülkeler yılda bir defa ayrıntılı gözden geçirmeye tabi olacaktır.
33. IMF 2010 Kota ve Yönetim Reformu'nun Aralık 2010 tarihinde yürürlüğe girmesiyle birlikte, Türkiye'nin kotası 0,98'e ulaşmış olacak ve Türkiye IMF'de en yüksek kota payına sahip üye ülke sıralamasında 32'inci sıradan 20'inci sıraya yükselecektir. 2014 sonrasında İcra Direktörlüğü pozisyonu, ülkelerin göreli oy güçlerine paralel olarak dönüşüme tabi olacaktır. Bu kapsamda, 2014-2016 döneminde İcra Direktörlüğü pozisyonunu Türkiye üstlenecektir. 2016-2018 döneminde İcra Direktörlüğü'nü Çek Cumhuriyeti veya Macaristan yürütecektir. 2018-2020 döneminde söz konusu görevi tekrar Türkiye üstlenecek, 2020-2022 döneminde ise İcra Direktörlüğü Macaristan veya

Çek Cumhuriyeti'ne geçecektir. Türkiye, İcra Direktörlüğü'nü yürütmediği dönemlerde, İcra Direktör Vekilliği görevini üstlenecektir.

34. Türkiye-IMF ilişkilerinde yeni dönem olarak adlandırılacak bu borçsuz dönemde, kaynak sağlamadaki roller yer değiştirecektir. 2012 yılı başından itibaren sürdürülen IMF kaynaklarının artırılmasına yönelik çalışmalar kapsamında, çeşitli ülkeler tarafından 461 milyar dolar tutarında kaynak taahhüt edilmiştir. Türkiye de bu çabaya katkıda bulunmak üzere Haziran 2012' de gerçekleşen G-20 Los Cabos Liderler Zirvesi'nde 5 milyar dolar tutarında taahhütte bulunmuştur konuya ilişkin teknik düzeyde görüşmeler IMF ve Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası arasında sürdürülmektedir.

Eleştiriler, Gelecek Beklentileri ve Öneriler

35. IMF kotalarının ülkelerin alınacak kararlarda oy gücü ve dünya ekonomisi içindeki yerini belirlediği için önemi göz ardı edilemez. Örneğin ABD tek başına tüm oyların yüzde 16,75'ine sahiptir ve bu ülkenin IMF'nin önemli kararlarını veto etme hakkı bulunmaktadır.
36. IMF ve Dünya Bankasının kuruluşundan beri sürekli Avrupalı ve Amerikalı başkanlar tarafından yöneltilmesi bu kuruluşların uluslararası kuruluş olma niteliğini kaybettikleri eleştirilerinin yöneltilmesine neden olmuştur.
37. IMF, geçmiş uygulamaları sonucunda maruz kaldığı eleştirileri asgari seviyeye indirmek ve kurumsal güvenilirliğini arttırmak için uygulamalarında iyileştirme yapmak zorunda kalmıştır. Özellikle 2008 küresel ekonomik krizinden etkilenen ülkelerde yoksulluğun azaltılması ve ekonomik büyümenin arttırılması için bu ülkelerde finansmanını artırma kararı almıştır.
38. IMF, kriz yaşayan ülkelere genellikle benzer uygulama ve önlemleri içeren istikrar programlarını önermekte, böyle bir durum da bu ülkelerin makroekonomik performansları ve özellikle üretimleri üzerinde olumsuz etkiler yapmaktadır.
39. Kriz ve kriz sonrası dönemlerde IMF, krizin etkilerinin hissedildiği ülkelerde, yüksek faiz oranı uygulamasına gitmektedir. Bu uygulamadaki amaç, krizden etkilenen ülkelerde ekonomik istikrarı sağlamak, sermaye çıkışlarını önlemek ve paraya istikrar kazandırmaktır. Fakat bu uygulama bazı durumlarda şirketlerin iflas etme durumu ile karşılaşmasına, dolayısıyla ticari sektörlerdeki iflasların artması neticesinde de bankaların ticari müşterilerine olan borçların ödenmesinde sorunların yaşanmasına ve bankaların da iflas etmelerine neden olabilmektedir.
40. IMF'nin uyguladığı kredi politikalarının özel kesimi ve hükümetleri daha fazla risk almaya teşvik ederek mali disiplinsizliği arttırdığı belirtilmektedir. Nitekim her koşulda IMF'den yardım alınacağı beklentisi, yapılan hataların tekrarlanmasına neden olmaktadır.

41. IMF programlarından bütçe açıklarını karşılamaya yönelik vergi oranlarının yükseltilmesi ve cari açığı kapatmaya yönelik devalüasyon yapılması önerileri, genellikle durgunluğa yol açmaktadır.
42. IMF'nin gelişmekte olan ülkeler ile yakın ilişkiler kurması bilgiye daha kolay erişebilmesini sağlamaktadır. Dolayısıyla IMF bu yakın ilişkiler sayesinde hesaplama kolaylıkları ve finansal standartları belirleyerek bilgiyi elde etme maliyetini azaltmaktadır. Fakat son yıllarda yaşanan krizler incelendiğinde, IMF'nin yeni standart ve uygulamaları geliştirmede ve kamuoyunu bu konuda bilgilendirmede yetersiz kaldığı görülmektedir.
43. IMF gözetim mekanizması ekonomik kriz ihtimali yaşanması olası ülkelere müdahalelerinde çok da adil davranmamıştır. Örneğin Güney Kore'ye acil müdahale gerçekleştirilirken Brezilya ve Arjantin'de aynı hassasiyet gösterilememiş kriz etiklerinin derinleşmesine göz yumulmuştur.
44. IMF'nin olası finansal krizlere ve istikrarsız bir küresel makroekonomik ortama karşı mali olarak hazırlıklı olması gerekmektedir. Bu noktada IMF'nin üzerine düşen en kritik görev; finansal istikrarın bekçiliğini yapmak, parasal sistemlerdeki aksaklıkları önceden tespit edip bunları krize yol açmadan düzeltmektir. Aksi takdirde yüksek borç stokuna sahip ülkelere olan güvenin değişik sebeplerle azaltılması, bu ülkelerde küresel ekonomik krize yol açabilecek potansiyele sahiptir.
45. Kriz etkilerinin en aza indirilmesi ve IMF'ye olan güvenin arttırılması için; küresel ekonomik ve finansal sistemin doğru kararlarla oluşturulması şarttır. IMF'nin doğru zamanda doğru kararlarla hemen harekete geçebilmesi bağımsız bir kuruluş olmasına bağlıdır. Bunun için IMF gelişmiş ülkelerin etkisinden sıyrılıp gelişmekte olan ülkelerin, yeni piyasa ekonomilerinin karar alma süreçlerinde daha çok söz sahibi olması gerekmektedir.
46. Temsilde yaşanan adaletsizlik nedeniyle alternatif olarak geliştirilen G-20 platformu doğru bir karar olmakla birlikte, eksiktir. Küresel ekonomi ve ticareti ilgilendiren yapısal hiçbir konu ile ilgilenmeyen G-20, daha çok kriz dönemlerinde ülkelerin krize karşı alacağı önlemleri koordine eden bir istişare platformu niteliğindedir. Bu nedenle G-20'nin daha kurumsal bir yapıya kavuşturulması önem arz etmektedir.
47. Yıllarca IMF politikaları uygulayan ve beklenilen sonuçları alamayan gelişmekte olan ülkeler IMF'ye alternatif oluşturma çabasına girmişlerdir. Küresel piyasalarda Çin, Hindistan ve Güney Kore gibi ülkeler güçlü ekonomileri ve Latin Amerika ülkeleri de kendi aralarında alternatif arayışlar içindedir.

TÜRKİYE- IMF İLİŞKİLERİNDE YENİ DÖNEM

GİRİŞ

Dünya ekonomi tarihinde yaşanan ekonomik krizler 1970'lerden itibaren daha da sıklaşmış ve küreselleşmenin hızlı etkisiyle diğer ülkelere de sirayet etmiştir. Bu nedenle bir ülkede başlayan ekonomik krizlerin faturasını bütün ülkeler ödemek zorunda kalmıştır. Ekonomik krizlerle ciddi bunalım yaşayan ülkelere piyasa güveninin yeniden tahsis edilmesi, ülkelerin likidite sıkışıklığının giderilmesi ve içinde bulundukları kriz ortamında danışmanlık görevinin yerine getirilmesi amacıyla uluslararası işbirliğine gitmenin ve bu işbirliğini kurumsallaştırmanın zaruri bir durum olduğu ortaya çıkmış, böylece Uluslararası Para Fonu (International Money Found, IMF) devreye girmiştir. IMF resmi olarak ilk kez 1945 yılı Aralık ayında 29 üye tarafından anlaşma maddelerinin imzalanmasıyla ortaya çıkmış ve 1 Mart 1947'de fiilen faaliyete geçmiştir. Aynı yıl Fransa, IMF'den ilk borç alan ülke olmuştur. Bretton Woods Konferansına katılan Türkiye ise, IMF'ye kurucu üye olarak katılmamıştır.

Kuruluşundan bugüne, IMF ekonomik kriz yaşayan ülkelere piyasa güveninin yeniden tahsis edilmesi ve rezervlerin yeniden yapılandırılması doğrultusunda büyük miktarlarda kredi paketleri tahsis etmektedir.[1] Bu kredi paketleri, dış açık veren ülkelerde devalüasyon yapılması, anti enflasyonist politikalar bağlamında devlet harcamalarının kısıtlanması, yüksek faiz oranlarının uygulanması, reel ücretlerin düşürülmesi ve fiyat kontrollerinin kaldırılması gibi yaptırımları içermektedir.[2] Bu destek ve yaptırımlar ülkelerin içinde bulunduğu ekonomik bunalımdan kurtulmak için bir can simidi olarak görülmüştür. Fakat özellikle 1990'lı yıllarda ortaya çıkan ekonomik krizler bölgesel çapta etkiler yaratmış ve bu krizlerden kurtulma doğrultusunda uluslararası mali sistemin

1. Nurgül Topallı, "Finansal Krizler ve IMF'nin Kriz Politikaları", Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Haziran, 2006.
2. Selcan Üçgöz, " IMF İstikrar Programları ve Ekonomik Etkileri: Latin Amerika ve Türkiye Uygulamalarının Karşılaştırılması", Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2005.

güçlendirilmesi gerekliliği gündeme gelmiştir. Bu yüzden başta 2008 küresel ekonomik krizi olmak üzere, son yıllarda yaşanan ekonomik krizlerde IMF politikalarını uygulayan ülkelerin de krizlere yakalanması dikkatlerin IMF'ye çevrilmesine neden olmuştur.

Türkiye ise yaşadığı ekonomik krizler neticesinde ilk kez 1961 yılında IMF ile stand-by anlaşmalarına başlamış ve 2008 yılında sona eren anlaşmaya kadar toplam 19 stand-by anlaşması gerçekleştirmiştir. Türkiye, 2008 yılından sonra IMF ile yeni bir anlaşma yapma ihtiyacı duymamış ve ekonomik istikrarını IMF'siz sürdürmüştür. IMF ile otuz yılı aşan stand-by dönemini yaşayan Türkiye özellikle küresel ekonomik kriz ortamının yaşandığı bir konjonktürde, IMF tarafından sorunlu ülkelere yardım yapılması amacıyla oluşturulan IMF'nin Kriz Kurtarma Fonu'na 5 milyar dolar taahhütte bulunan ülke konumuna gelmiştir.

Bu analizde, IMF'nin kuruluşundan bugüne geçirdiği tarihsel süreç, kuruluş amacı ve kuruluşun yapısı anlatılacak, aynı zamanda kriz yaşayan ülkelerde uyguladığı politikalar ve sonuçları tahlil edilecektir. Bunun yanı sıra Türkiye'nin IMF ile olan ilişkileri detaylı bir şekilde ele alınacak, kriz dönemlerindeki IMF uygulamaları incelenecek, 30 yıldır süren borçluluğun bitişi sonrası IMF-Türkiye ilişkileri değerlendirilecek ve IMF uygulamalarının sonuçları tartışılacaktır.

IMF ile otuz yılı aşan stand-by dönemi ardından Türkiye, küresel ekonomik krizin yaşandığı dönemde, IMF'nin Kriz Kurtarma Fonu'na 5 milyar dolar taahhütte bulunan ülke konumuna gelmiştir.

TARİHSEL SÜREÇTE IMF

1870'lerden 1. Dünya Savaşı'na kadar geçen sürede altın standardı sistemi uluslararası para sisteminin temelini oluşturmuştur. 1929 Dünya Ekonomik Bunalımına kadar kısmen yürürlükte kalan sistemde tüm ulusal paralar altına endekslenmiştir. Ancak altın standardı sistemi, 1929 Dünya Ekonomik Bunalımı ile büyük darbe almıştır. Bu dönemde yaşanan iflaslar neticesinde dünyada altına hücum başlamış ve altın kıtlığı ortaya çıkmıştır. Altın kıtlığının yaşandığı bu dönemde altın fiyatlarının yükselmesi ile birlikte yüksek enflasyon küresel ekonomide hâkim olmuştur. Altın rezervlerinin tükenmesi kambiyo denetimi uygulamasını gündeme getirmiş ve altın standardını uygulayan ülkeler başta İngiltere (1931) ve ABD (1933), sonrasında Fransa (1936) olmak üzere altın standardından ayrılmaya başlamışlardır.[3] Altın standardının yıkılması, milli paraların birbirlerine dönüştürülme imkânlarını ortadan kaldırmış, bu durum uluslararası ödemelerde çok taraflı denkleştirmelerde büyük sorunlar yaratmıştır.[4]

1929 Ekonomik Bunalımı neticesinde milyonlarca insan işsiz kalırken, ülkelerin üretimi, milli gelirleri ve karşılıklı ticaret miktarları ciddi şekilde gerilemiştir. Bu olumsuzluklar neticesinde birçok ülke altın ve döviz rezervlerini koruyabilmek için ithalat kısıtlamalarına gitmiş, paralarını devalüe etmeye yönelmiş, bazı ülkeler de yabancı parayla işlem yapılmasını yasaklamıştır. Dolayısıyla, bu tablo sonucunda uluslararası ticaret

3. Orhan Çörtük, " Türkiye IMF İlişkileri ve İlişkilerin Hesap Bazında İlerleyişi", Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası, Muhasebe Genel Müdürlüğü, Haziran, 2006.

4. Rıdvan Karluk, "Uluslararası Ekonomi", Beta Yayıncılık, İstanbul, 1998.

hızla daralmış, istihdam ve yaşam standartları düşmüştür.[5] 1929 Ekonomik Bunalımını yaşayan ülkeler, liberal politikaları terk edip ekonomiye devlet müdahalesi yaparak ekonomilerini canlandırmıştır. Fakat bu canlanma sürecinde II. Dünya Savaşı çıkmış ve savaş sonrasında artan yüksek gümrük tarifeleri, sıkı miktar kısıtlamaları ve rekabetçi devalüasyonlar dünya ticaret hacmini iyice daraltmıştır. Bu durum üzerine ülkeler, dünya ticaretini serbestleştirerek çok taraflı ticarete imkan sağlayacak bir uluslararası ticari ve mali sistemin esaslarını belirlemek üzere bir araya gelmiştir. Bu bağlamda, II. Dünya Savaşı sonrasında dünya kapitalizminin karşılaşacağı muhtemel bunalımların kolay atlatılabilmesi için uluslararası işbirliğine gitmenin ve bu işbirliğini kurumsallaştırmanın zaruri bir durum olduğu ortaya çıkmıştır. Bu çerçevede likidite sıkışıklığını giderecek bir para fonu olarak Uluslararası Para Fonu (IMF), kurulmuştur.[6]

Türkiye'nin IMF'ye katılması, IMF'nin finansal operasyonlarına başladığı tarihten 10 gün sonra yani 11 Mart 1947'de gerçekleşmiştir.

IMF, Temmuz 1944'te ABD'de Bretton Woods'ta yapılan Birleşmiş Milletler (BM) toplantısında, 1930'ların Büyük Bunalımına neden olan rekabetçi devalüasyonların yarattığı kısır döngülerin önlenmesi, İkinci Dünya Savaşı sonrasında ödemeler dengesi sıkıntısına giren ülkelere kurulacak para fonu ile destek sağlanması ve dünya ticaretinde daralma oluşmasını engellemek amacıyla yeni bir ekonomik işbirliği oluşturulması kapsamında kurulmuştur. Türkiye dahil 44 ülkenin katıldığı Bretton Woods Konferansında İkinci Dünya Savaşı sonrasında uluslararası para sisteminin esasları kabul edilmiş ve bir anlaşma imzalanmıştır.[7] IMF, resmi olarak ilk kez 1945 Aralık ayında 29 üye tarafından anlaşma maddelerinin imzalanmasıyla ortaya çıkmış ve 1 Mart 1947'de fiilen faaliyete geçmiştir. Aynı yıl Fransa, IMF'den ilk borç alan ülke olmuştur. Bretton Woods Konferansına katılan Türkiye ise, IMF'ye kurucu üye olarak katılmamıştır.

Türkiye'nin IMF'ye katılması, IMF'nin finansal operasyonlarına başladığı tarihten 10 gün sonra yani 11 Mart 1947'de gerçekleşmiştir.[8] 1960'lı yıllarda birçok Afrika ülkesinin bağımsızlıklarını kazanmasıyla IMF'nin üye sayısı artmaya başlamıştır. Böylece küresel finansal sistemde istikrarı sağlayarak ticaret, istihdam ve ekonomik büyümenin hızlanmasına zemin oluşturmak için ABD doları merkezli bir sabit kur rejimi kurulmuş ve IMF bu rejimin merkezine yerleştirilmiştir. 1945-1971 yılları arasında IMF'ye üye olan ülkeler, resmi kur oranlarını Amerikan dolarına endeksleyerek "köklü bir ekonomik dengesizlik haricinde IMF onayı olmadan kur oranlarını değiştirmeyeceklerine" dair teminat vermişlerdir. Böylece dolar, küresel para birimi haline gelirken, IMF'nin finansmanı ve kredilendirme kararları üzerindeki ABD egemenliği perçinlenmiştir.[9] Oluşan sistem, ticarette korumacılığı önleyip dünya ekonomisinde büyüme dinamiklerini onarırken, ulusal karar alıcılara ekonomik ve sosyal politikaları istihdam ve büyüme

5. Orhan Çörtük, *a.g.e.*
6. Mahfi Eğilmez, "IMF, Dünya Bankası ve Türkiye", Creative Yayıncılık, 1997.
7. Zeynep Erdinç, "Uluslararası Para Fonu-Türkiye İlişkilerinin Gelişimi ve 19. Stand-By Anlaşması", Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, (18), Ağustos, 2007.
8. Orhan Çörtük, " Türkiye IMF İlişkileri ve İlişkilerin Hesap Bazında İlerleyişi", Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası, Muhasebe Genel Müdürlüğü, Haziran, 2006.
9. Sadık Ünay, "IMF ve Küresel Misyon Arayışı", SETA Analiz, Ekim, 2009.

hedeflerine yönlendirmede politika özerkliği tanıdığı için "yerleşik liberalizm" olarak tanımlanmıştır.[10] Aynı zamanda 1989 yılında Berlin Duvarı'nın yıkılması ve 1991 yılında da Sovyetler Birliği'nin dağılması sonucunda IMF evrensel bir kuruluş olma yolunda önemli imkânlara sahip olmuştur.

YAPI VE İŞLEYİŞ BAKIMINDAN IMF

IMF, parasal konularda küresel işbirliğini artırmak, mali istikrarı sağlamak, uluslararası ticareti kolaylaştırmak, yüksek istihdamı ve sürdürülebilir ekonomik büyümeyi desteklemek ve tüm dünyada yoksulluğu azaltmak için faaliyet gösteren, 188 üye devletin oluşturduğu bir kuruluştur.[11] IMF, Birleşmiş Milletler'in uzmanlaşmış kurumlarından biri olsa da, kendine has yapı, tüzük ve mali kaynağa sahiptir. Üyeler ağırlıklı olarak küresel ekonomik sistemdeki göreli büyüklüklerine göre bir kota sistemi yoluyla temsil edilmektedir. IMF, kısa dönemde ülkelerin döviz kurlarını saptadıkları düzeyde tutmalarını sağlamak, geçici ödemeler bilançosu açıklarıyla karşılaşan ülkelere borç vermek, bir ülkenin para kurunun korumasına yardım etmek için üye ülkeleri kendi ödedikleri fonlardan ve kredi olanaklarından yararlandırmak, üye ülkelerin geçici önlemlerle ödemeler bilançosu açıklarını gidermek ve döviz kurlarını değiştirmek istemeleri durumunda bu ülkelere danışmanlık yapmak gibi görevleri üstlenmiştir.[12]

IMF kotaları her bir üye ülkenin ekonomisinin büyüklüğünü yansıttığı gibi her bir üyenin sahip olduğu eşit birim oy sayısı ile birlikte, ülkelerin oy gücünü de belirlemektedir.

IMF genel olarak kaynağını ülkelerin üye olduklarında ödedikleri sermaye taahhütlerinden (kotalar) sağlamaktadır. Kotalar her bir üye ülkenin ekonomisinin büyüklüğünü yansıttığı gibi her bir üyenin sahip olduğu eşit birim oy sayısı ile birlikte, ülkelerin oy gücünü de belirlemektedir. Ülke kotası, her ülkenin hem IMF platformlarında ağırlıklı oy kullanma hakkını hem de ülkenin fondan alabileceği kredi limitlerini belirlemektedir. Her ülke otomatik olarak 250 oy ve SDR cinsinden her 100.000 rezerv ünitesi için bir oy hakkına sahiptir.[13] SDR uluslararası likiditeyi artırmak için üretilen küresel rezerv aracıdır.[14] SDR ile üye ülkelere IMF'deki Normal Çekme Haklarından ayrı bir dış rezerv sağlanmaktadır. SDR, aynı zamanda bir hükümetin diğerinin merkez bankasından onun kendi ulusal parasının çekmesine olanak veren bir haktır.[15] Dolayısıyla, SDR'ler uluslararası likidite talebindeki artışı karşılamak üzere çıkartılmıştır. Kotalar IMF hesap ünitesinin Özel Çekme Hakları (SDR) tarafından belirlenir. IMF'nin en büyük üyesi, 42.1 milyar SDR güncel kota (yaklaşık 64 milyar dolar) ile Amerika Birleşik Devletleri ve en küçük üyesi ise, 1.8 milyon SDR (yaklaşık 2.7 milyon dolar) ile Tuvalu'dur.[16]

10. Sadık Ünay, *a.g.e.*
11. IMF, IMF'ye Genel Bakış, 2011. http://www.imf.org/external/country/tur/rr/2011/overview.pdf
12. Zeynep Erdinç, "Uluslararası Para Fonu-Türkiye İlişkilerinin Gelişimi ve 19. Stand-By Anlaşması", Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, (18), Ağustos, 2007.
13. Sadık Ünay, *a.g.e.*
14. İbrahim Halil Sugözü, "Devlet Borçları IMF- Dünya Bankası ve Türkiye" Nobel, İstanbul, 2010.
15. İbrahim Halil Sugözü, *a.g.e.*
16. IMF, IMF Members' Quotas and Voting Power, and IMF Board of Governors.

Nisan 2008'deki "Kota ve Temsil Reformu" ile düşük gelirli IMF üye ülkelerinin katılımlarını ve temsil oranlarını arttırmak amaçlanmıştır.

TABLO 1. SEÇİLMİŞ IMF ÜYESİ ÜLKELERİNİN KOTA VE OY MİKTARLARI (2012 YILI SONU İTİBARİYLE)

Üye Ülkeler	Kota (Milyon SDRs)	Toplam Kota İçindeki Payı Yüzde	Oy Sayısı	Oy Sayısının Toplam Oy İçindeki Payı
ABD	42.122	17,69	421.961	16,75
Japonya	15.628	6,56	157.022	6,23
Almanya	14.565	6,12	146.392	5,81
Fransa	10.738	4,51	108.122	4,29
İngiltere	10.738	4,51	108.122	4,29
Çin	9.525	4,00	95.996	3,81
İtalya	7.882	3,31	79.560	3,16
Kanada	6.369	2,67	64.429	2,56
Rusya	5.945	2,5	60.191	2,39
Hindistan	5.821	2,44	58.952	2,34
Hollanda	5.162	2,17	52.361	2,08
Brezilya	4.250	1,79	43.242	1,72
Meksika	3.625	1,52	36.994	1,47
Arjantin	2.117	0,89	21.908	0,87
Malezya	1.773	0,74	18.476	0,73
Polonya	1.688	0,71	17.621	0,70
Türkiye	**1.455**	**0,61**	**15.295**	**0,61**
Romanya	1.030	0,43	11.039	0,44
Portekiz	1.029	0,43	11.034	0,44
Yunanistan	1.101	0,46	11.755	1,47
Katar	302.6	0,13	3.763	0,15
Kenya	271.4	0,11	3.451	0,14
Gabon	154.3	0,06	2.280	0,09
	…….	…….	……	……
TOPLAM	238.118	100	2.519.736	100

Kaynak: IMF, 2013

Bugün 188 üyesi bulunan IMF'nin 2012 yılı sonu itibarıyla toplam kotası 238 milyar SDR civarında olmuştur. Başta ABD olmak üzere milli geliri yüksek sanayileşmiş ülkeleri avantajlı kılan kota sistemi, ağırlıklı oy oranlarının toplamı itibarıyla İcra Kurulu'nda çoğunluk oylarına sahip olan bu ülkelerin, blok halinde davranarak kritik kararları belirlemelerine olanak sağlamaktadır.[17] IMF'nin her üyesine, dünya ekonomisindeki nispi büyüklüğüne bağlı olarak bir kota verilmekte, bu kota o ülkenin, IMF kaynaklarına azami katkısını belirlemektedir.

IMF'ye katıldıktan sonra bir ülke genellikle kotasının çeyreği kadarını genel olarak kabul görmüş yabancı para birimleriyle (Amerikan Doları, Avro, Yen veya Sterlin gibi) ya da Özel Çekme Hakları (SDR) ile ödemektedir. Kalan dörtte üç de ülkenin kendi para birimiyle ödenmektedir. Kotalar, en az beş yılda bir gözden geçirilmektedir. Kotalarda herhangi bir değişikliğin yapılabilmesi için toplam oy gücünün yüzde 85 olması gerektiği gibi bir üyenin kotasının kendi rızası olmadan değiştirilmesi de mümkün değil-

17. Sadık Ünay, *a.g.e.*

dir.[18] IMF'nin yaşanan ekonomik krizleri önlemede yetersiz kaldığı yönündeki eleştiriler neticesinde Nisan 2008'de "Kota ve Temsil Reformu" yapılmıştır. Bu reform ile düşük gelirli IMF üye ülkelerinin karar alma aşamasına katılımlarını ve temsil oranlarını arttırmak ve kotaların değişen ekonomik dengelere daha uyarlı olmasını sağlamak amaçlanmıştır.[19] IMF'nin yeni kota formülü GSYH, dış piyasalara açıklık, istikrar ve rezervler olmak üzere dört değişkeni içermektedir. Bu değişkenlerin ağırlıkları sırasıyla yüzde 50, 30, 15 ve yüzde 5'dir. Yeni kota formülünde, GSYH değişkeni hem piyasa döviz kurları (yüzde 60 ağırlığında) hem de satın alma gücü paritesi (yüzde 40 ağırlığında) ile hesaplanarak dikkate alınmaktadır.[20]

Stand-by düzenlemesi, üye ülkelerdeki kısa süreli ödemeler dengesi sorunlarının çözülmesi için uygulanan bir destekleme biçimidir.

IMF'ye üye ülkeden gelen borç talebi üzerine, çoğu zaman bir düzenleme ve anlaşma çerçevesinde kredi verilmektedir. Bu anlaşmalarda ülkenin ödemeler dengesindeki sorunları çözmek için uygulamayı kabul ettiği belirli politikalar ve tedbirler yer almaktadır. Bir düzenleme çerçevesindeki ekonomik program, ülke tarafından IMF ile dayanışma içerisinde hazırlanarak bir Niyet Mektubu ile IMF'nin Yönetim Kuruluna sunulmaktadır. Düzenlemenin Kurul tarafından onaylanmasından sonra, borç çoğu zaman programın uygulanmasına paralel bir şekilde, aşamalı taksitler şeklinde serbest bırakılmaktadır. Ayrıca, bazı düzenlemeler ülkelere IMF'nin mali kaynaklarına tek seferde peşin erişim de sağlamaktadır.[21]

IMF'ye üye ülkelerin başvurdukları bir başka finansal yöntem de değiş-tokuş işlemidir. Bu düzenlemeye göre dış kaynak ihtiyacına giren ülke kendi parası karşılığında güçlü bir başka üye ülke parasını alarak zamanı geldiğinde almış olduğu tutarı tekrar değiş tokuşa tabi tutmaktadır.[22] Finansal kaynak kullanan bir ülkenin bir başka ülke parasını kullanmasına "alım", geri ödemesine de "geri alım" denilmektedir. Nitekim IMF imkânlarının genel olarak bir borçlanma değil; bir değiş-tokuş ya da bir alım-satım işlemi olduğu görülmektedir. IMF aynı zamanda az gelişmiş ülkelere doğrudan borç verme destekleri de sağlamaktadır. Bu destek şekli için üye ülkenin alacağı desteği dış açığını gidermek için bir istikrar programı dahilinde gerçekleştireceğini taahhüt etmesi gerekmektedir. Ülkenin taahhüt ettiği programa uyup uymadığı belirli aralıklarla denetlenerek bir sonraki taksiti alıp alamayacağına karar verilmektedir.

IMF'nin gerçekleştirdiği bir başka uygulama da bütün üye ülkelerde belirli aralıklarla ekonomik durum değerlendirmesi yapmasıdır. IMF, kaynaklarını kullanıma açarken üyelerine kullandırdığı kaynakların geri ödenmesini sağlayacak politikaların ilgili ülkelerce uygulanmasını zorunlu bir şart olarak ileri sürmektedir. IMF'nin bu politikasına

18. Mahfi Eğilmez, "Güncellenmiş IMF Notu", 2012. http://www.mahfiegilmez.com/2012/12/guncellenmis-imf-notu.html

19. IMF, " IMF Kotaları", IMF Fact Sheet, Şubat, 2009. http://www.imf.org/external/np/exr/facts/tur/quotast.pdf

20. Pınar Hayaloğlu , Seyfettin Artan, "Küresel Ekonomik Krizle Mücadelede IMF'nin Değişen Rolü", 2011.

21. IMF, IMF'ye Genel Bakış, 2011.

22. Orhan Çörtük, " Türkiye IMF İlişkileri ve İlişkilerin Hesap Bazında İlerleyişi", Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası, Muhasebe Genel Müdürlüğü, Haziran, 2006.

"şartlılık politikası" denmektedir. Bu imkanların kullanılmasında bütün üye ülkelerin aynı oranda hak sahibi olmaları ise "eşit kabul hakkı" olarak ifade edilmektedir. IMF'den sağlanan kaynak kullanımı; üye ülkenin kullandığı dövizi geri ödemesi veya ülkenin düzenlemiş olduğu taahhüt senedini geri alması ile sona ermektedir.[23]

IMF üye ülkelerin karşılaştığı daha uzun süreli sıkıntıların giderilmesi için ise "Üst Kedi Dilimleri" veya "Yüksek Kredi Dilimi" adı verilen kredi dilimlerini kullanmaktadır. Bu kredilerin kullanılması durumunda üye ülkeler için şartlar ağırlaşmakta ve performans kriterleri dikkatle uygulanmaktadır. Bu kullanımlar, ülkenin maliye, para ve kur politikalarını hedefleyen bir, iki ve üç yıllık dönemleri kapsayan stand-by düzenlemesine bağlı olarak yapılmaktadır.[24] Stand-by düzenlemesi, üye ülkelerdeki kısa süreli ödemeler dengesi sorunlarının çözülmesi için uygulanan bir destekleme biçimidir. Bu tür destekleme düzenlemeleri başlangıçta üyelerin ortaya çıkan likidite ihtiyaçlarını karşılamak üzere Fon'dan alacakları krediyi belirleyen bir belge niteliği taşırken, daha sonraki dönemlerde şarta bağlı likidite sağlayan bir özellik kazanmıştır.[25] Stand-by düzenlemeleri ile ilk yıllarda, üye ülkelerin döviz rezervlerini desteklemek amaçlanmış ve paralarının değerlerindeki düşüşler önlenmek istenmiştir. Ancak, günümüzde bu durum değişerek dış dengenin sağlanması ön plana çıkmıştır. Üye ülke dış dengeyi sağlamak için, bu düzenleme ile kotasının üç katına kadar IMF'nin finansal kaynaklarından yararlanma olanağına sahip olmuştur.[26] Aynı zamanda istisnai durumlarda IMF İcra Direktörleri Kurulunun, kotanın üç katından da fazla limit verme yetkisi vardır. Türkiye ile Şubat 2002 yılında imzalanan destekleme düzenlemesi bu duruma örnektir.

1998 yılında IMF'den en çok borç alan Brezilya'nın bugün IMF ile ilişkileri normalleşmiş, ticaretini Asya ülkelerine yaymış ve ülke içi talebi arttırarak yoluna devam etmiştir.

IMF POLİTİKALARI VE SEÇİLMİŞ BAZI ÜLKELER

1980'li yıllarda başlayan küreselleşme süreci ile birlikte, IMF uygulamalarındaki değişim liberalizasyon politikalarının ülkelerde uygulanmaya başlandığı dönem olmuştur. Bu dönem her ne kadar küreselleşme ve finansal entegrasyon dönemi olarak adlandırılmış olsa da, bir çok finansal kriz yaşanmış ve uygulanan iktisat politikaları ile kriz teorilerinin etkinliği sorgulanmıştır.[27] 1990'lı yıllarda ise yaşanan ekonomik krizler sonrasında, IMF finansal sistemde istikrarın sağlanması ve yatırımcılarda güvenin oluşturulması için daha aktif rol almaya başlamıştır. IMF ağırlıklı olarak; istikrarlı bir büyümenin sağlanması amacıyla kredibilitesi olan şeffaf makroekonomik politikaların oluşturulması, tüm ülkeler tarafından daha sağlam politika yapımı için gerekli standartların

23. Meliha Ener, Esra Siverekli Demircan, " Küreselleşen Dünyada IMF Politikaları ve Türkiye", Roma Yayınları, Ankara,2004.

24. Meliha Ener, Esra Siverekli Demircan, *a.g.e*

25. Şükrü Binay, "Tarihsel Süreçte Uluslararası Para Fonu (IMF)", Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, Ankara, 2004.

26. Orhan Çörtük, " Türkiye IMF İlişkileri ve İlişkilerin Hesap Bazında İlerleyişi", Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası, Muhasebe Genel Müdürlüğü, Haziran, 2006.

27. Ahmet Turgut, "Finansal Krizlerde IMF'nin Rolü ve Önemi: 1997 Asya ve 2000-2001 Türkiye Krizleri," Selçuk Üniversitesi, Karaman İ.İ.B.F. Dergisi, Yıl:9, sayı:10, ss.1-14, 2006.

oluşturulması ve uluslararası düzeyde şeffaflığın sağlanması, finansal sistemdeki risklerin yönetilmesinin sağlanması gibi konulara yönelmiştir.[28] IMF'nin küresel ekonomik krizlerdeki, özellikle de gelişmekte olan ülkelere yönelik politikaları incelendiğinde;

Brezilya, Türkiye'ye benzer biçimde uzun yıllar kronikleşen yüksek enflasyon ile mücadele etmek zorunda kalmıştır. 1983 yılında IMF ile 'Genişletilmiş Fon Kolaylığı' kapsamında 3 yıl süren 4.3 milyon SDR'lik kaynak anlaşması yapılmıştır. Bu anlaşma ile belirlenen hedeflere ulaşılamamış ve anlaşmanın sona ermesinden hemen sonra 1986 yılında Cruzado Planı adı altında bir istikrar programı uygulanmıştır.[29] 1988 yılına gelindiğinde IMF ile 1.096 milyar SDR'lik stand-by anlaşması yapılmış ve bu anlaşma 1990 yılında sona ermiştir. Ülke tarihinin en büyük ve en ağır borçlanması 1998 yılında 3 yıllık ve toplamda 24.1 milyar SDR'lik stand-by anlaşması olmuştur. 2001 yılında Rusya'da yaşanan krizden Brezilya da etkilenmiş dolayısıyla Brezilya, IMF ile bir kez daha masaya oturmuş ve 2001-2002 ve 2002-2005 yıllarını kapsayan ve yaklaşık 35 milyar SDR tutarında stand-by anlaşmalarını imzalamıştır. Bu 3 yıllık dönemde özellikle sanayide liberal politikalar izlenmiş ve yabancı yatırımların ülkeye çekilmesi amaçlanmıştır. Brezilya bu dönemde elindeki ucuz işgücü potansiyelini avantaja çevirmiş, ayrıca başlatılan kalkınma sürecinde sosyal programları başarıyla hayata geçirmiştir. Bu reform politikaları ülkede ekonomik istikrarın yakalanmasını sağlamış ve Brezilya 2005 yılında IMF'ye olan 15.5 milyar dolarlık borcunun tamamını bir defada ve anlaşmanın bitiş süresinden önce ödeme kararı almıştır. 1998 Rusya krizi ile IMF'den en çok borç alan Brezilya'nın bugün IMF ile ilişkileri normalleşmiş, büyümede istikrarın devam edebilmesi için ticaretini Asya ülkelerine yaymış ve ülke içi talebi arttırarak yoluna devam etmiştir.[30]

IMF ile Güney Kore arasındaki stand-by anlaşması 2000 yılında sona ermiş ve Güney Kore 2001 yılında kriz etkilerini azaltarak rezervlerini kriz öncesi durumuna getirmeyi başarmıştır.

Arjantin'in ise IMF ile olan birlikteliği 1986 yılından 2006 yılına kadar kesintisiz bir biçimde devam etmiş ve 20 yıllık bu süre içerisinde Arjantin IMF'den yaklaşık 45 milyon SDR'lik kaynak tahsis etmiştir. IMF ile özellikle 2000'li yıllarda ciddi sorunlar yaşayan Arjantin de girdiği her kriz döneminde bu kuruluş ile yakın ilişkiler kurmuş fakat Türkiye ve Brezilya gibi arzulanan neticeleri alamamıştır. IMF 1990'lı yılların başından itibaren sürekli bu ülkeyi yönlendirmiş ve ülkenin iflas etmesinde başat rol oynamıştır. 2003 yılında Arjantin IMF'ye günü gelen borç taksitini ödeyemeyeceğini bildirmiş bunun üzerine IMF, Arjantin ile üç yıllık 13 milyar dolarlık bir stand-by anlaşması yapmayı kabul etmiştir. 2004 yılında Arjantin yine IMF'ye borç taksiti öderken IMF'den ileride yeni kredi (yani borçlarının itfasının ertelenmesi) vaadi sağlamıştır. [31] 2005 yılında kalan borcunu ödeme kararı almış ve IMF ile yeni bir anlaşma yapmamıştır.

28. Edward Balls, " Preventing Financial Crises: The Case fro Independent IMF Survelliance". http://www.iie.com/publications/papers/paper.cfm?ResearchID=2444

29. Zeynep Doğan, "Globalleşen Dünya Ekonomisinde IMF Politikaları ve Türkiye", Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2006.

30. Zeynep Doğan, *a.g.e.*

31. IMF, "Report on the Evaluation of the Role of the IMF in Argentina, 1991–2001", 2004.

Endonezya, 1997 yılında Tayland'da yaşanan ve kısa sürede tüm Güneydoğu Asya ülkelerini etkileyen mali krizden olumsuz etkilenmiş, krizin başladığı 1977 yılı Kasım ayından 1998 yılının Ağustos ayına kadar sürecek 8.338 milyon SDR tutarında stand-by anlaşması yapmıştır. [32] 1997 krizi sonrasında bölgedeki ve Endonezya'daki durgunluğun nedenlerinden biri olarak IMF tedbirleri gösterilmektedir. IMF'nin önerdiği strateji ile ekonomik güven yeniden sağlandığında krizin yarattığı kısır döngüden çıkılacağı umulmuştur.[33] Ancak Asya ülkelerindeki bu kısır döngü azalacağı yerde giderek etkisini artırmış, IMF'nin dayattığı yüksek faiz politikası nedeniyle, para krizi olarak ortaya çıkan sorunlar tahmin edilenden daha çabuk reel ekonomiye sıçramıştır.[34] Endonezya 2003 yılından itibaren IMF'den borç alımını durdurmuş ve yeni bir stand-by anlaşması yapmaya ihtiyaç duymamıştır. IMF'nin getirdiği bütçe düzenleme uygulamaları Endonezya'nın sorununun bütçe disiplinsizliğinden kaynaklanmamasından dolayı beklenilen katkıyı yapmamıştır.[35] Sonuçta IMF'nin Asya'daki soruna müdahalesi, kriz çözmekten ziyade krizin daha da ağırlaşmasına neden olmuştur.

Kore, Rusya, Arjantin ve Endonezya gibi ülkelerde uygulanan IMF destek programları, bu ülkelerde beklenen güven ortamının oluşmasında etkili olamamıştır.

Güney Kore IMF ile minimum seviyede ilişkileri olan ve IMF katkısının en az olduğu ender ülkelerden biridir. Ülkede özellikle 1980-1990 yılları arasında uygulanan kalkınma programları sayesinde ekonomik istikrar sağlanmış ve kayda değer şekilde ekonomik büyüme geçekleşmiştir. Güney Kore'de kriz etkileri 1997 yılında yaşanan Asya krizinde başlamış ve IMF Arjantin'de takıldığı tutumun aksine, Güney Kore'ye rezervlerin korunması amacıyla ivedi bir şekilde yardım taahhüdünde bulunmuştur. 1997 yılında IMF ile Güney Kore arasında imzalanan stand-by anlaşması ile ülkeye 21 milyar dolar kaynak aktarılmış ve anlaşmanın amacı döviz piyasasındaki istikrarın yeniden sağlanması ve makroekonomik dengelerin kurulup piyasalardaki güvenin tekrar tesis edilmesi olmuştur. IMF ile Güney Kore arasındaki stand-by anlaşması 2000 yılında sona ermiş ve Güney Kore 2001 yılında kriz etkilerini azaltarak rezervlerini kriz öncesi durumuna getirmeyi başarmıştır.

Dış borcun ulusal kredilere oranı yüksek olan Endonezya ve Kore gibi ülkelerde, paranın değerindeki aşırı düşüşler, bankaların ve ticari sektörlerin dış borç yükünü artırmış ve finansal istikrarı bozmuştur.[36] 1998 yılında IMF programları uygulandıktan kısa bir süre sonra, Kore hisse senedi piyasalarında ve Endonezya'nın kredi oranlarında keskin düşüşler olmuştur.[37] Sıkı maliye politikaları, IMF tarafından kriz yaşayan ülkelere önerilen bir uygulamadır. Nitekim Asya'da yaşanan kriz sonrası bu ülkelere sıkı maliye politikaları önerilmiş fakat bölgede yaşanan krizlerin savurgan hükümet harcamalarından

32. Murat Koyuncu, Fikret Şenses "Kısa Dönem Krizlerin Sosyoekonomik Etkileri: Türkiye, Endonezya ve Arjantin Deneyimleri", Çalışma ve Toplum, 3, 2004.

33. Zeynep Doğan, *a.g.e.*

34. Vedat Akman, "Modern Dünyadaki En Büyük Ekonomik Kriz", Rota Yayınları İstanbul, 1998.

35. Vedat Akman, *a.g.e.*

36. Bijan Aghavli, "The Asina Crises Causes and Remedies", Finance and Developmet, 36 (2), pp.28-31, June 1999.

37. Alan Reynolds, "Crises and Recoveries: Multinational Failures and Successes", CATO Journal, 23(1) Sprind/ Summer, pp.101-113, 2003.

kaynaklandığı göz ardı edilmiştir. [38] Dolayısıyla Asya ekonomilerinin sıkı maliye politikalarına ihtiyaç duymadan sahip oldukları bütçe fazlası ile bu maliyetleri karşılayacak düzeyde oldukları görülmüştür.

Son olarak, Rusya 1990'lı yıllarda özellikle Sovyet Blok'unun dağılmasından 2000'li yıllara kadar geçen sürede hem ekonomisinde yüksek enflasyon ve kamu harcamaları fazlalığı hem de yükselen oligarkların[39] ekonomiye müdahaleleri ile mücadele etmek zorunda kalmıştır. 1992-1993 yılları arasında IMF ile ilk stand-by anlaşması yapılmış ve tahsis edilen 1.5 milyar dolarlık kaynak yüksek enflasyonun kontrol altına alınması için kullanılmıştır. Rusya IMF arasındaki bir sonraki anlaşma 1995-1996 ve 1996-1999 yıllarını kapsayan ve yaklaşık 21 milyar dolarlık stand-by anlaşmaları olmuştur. [40] Rusya IMF'den aldığı yardımlar sayesinde kamu harcamalarını azaltmış ve para politikalarını sıkılaştırmıştır. Ancak krizin henüz başlarında IMF Rusya'ya müdahalede ve reform önerilerini sunmada gecikmiş dolayısıyla krizin etkileri de yayılmıştır. Rusya'da istikrar, ancak sonraki dönemlerde, iktidara gelen devlet başkanları döneminde oligarklara taviz verilmemesi ve uygulanan kararlı ekonomi politikaları sayesinde gerçekleştirilmiş ve Rusya 2000 yılında sona eren stand-by anlaşmasından sonra IMF ile yeni bir anlaşma yapma ihtiyacı olmadığını açıklamıştır.

Türkiye'nin IMF ile ilişkilere başlamasıyla birlikte, ilk stand-by anlaşması 1 Ocak 1961'de yapılmıştır. Türkiye'nin Avrupa Birliği ile ilişkilerinin başlaması da IMF ile stand-by düzenlemelerinin başladığı döneme rastlamıştır.

Kore, Rusya, Arjantin ve Endonezya gibi ülkelerde uygulanan IMF destek programları, bu ülkelerde beklenen güven ortamının oluşmasında etkili olamamış, program sonuçlarına da ulaşılamadığı için rezervler ve vadesi gelmiş kısa dönemli borçlar arasındaki dengesizlikler yaşanmış; bu ülkelerden sermaye çıkışları ve paranın değer kaybetmesi devam etmiştir. Sermaye çıkışları ve döviz kurundaki düşüşlerin devam etmesi de bu ülkelerin beklenenden daha derin bir durgunluk dönemi yaşamalarına neden olmuştur. Bu durum aynı zamanda harcamalarda, özellikle de yatırımlarda düşüşlerin yaşanmasına neden olmuştur.[41]

TARİHSEL SÜREÇTE TÜRKİYE –IMF İLİŞKİLERİ

1950- 1960 Dönemi

Türkiye'de 1950-1955 yılları arasında liberal kalkınma modeli altında benimsenen politikaların uygulanması neticesinde piyasalarda olumlu gelişmeler kaydedilmiştir. Uygulanan ithalat serbestisi ithalat hacminde de artış yaşanmasına ve 1954 yılında dış ticaret açığının artmasına neden olmuştur. 1954 yılında oluşan iç ve dış açıklar yaşanan ekonomik istikrarsızlığın temel nedeni olmuştur. Bu dönemde tarımsal üretim-

38. ADB,"Policy Response to the Asian Financial Crises: An Oerview of the Debate and the Next Steps", Asian Development Bank Economic and Development Resource Center Briefing Notes, No.1, pp.1-13.

39. Oligark: 1990'lardaki özelleştirmeler sırasında büyük ve önemli eski Sovyet işletme, maden, petrol ve diğer ekonomik vasıtaları ucuz fiyatlarla alan işadamları için kullanılmaktadır.

40. Nigel Gould-Davies, Ngaire Woods, "Russia and the IMF", International. Affairs, , No: 1,1999.

41. IMF, "IMF Reform: Change and Continuity". htpp://www.imf.org/external/np/sec/pn/2000/PN0028.HTM

deki düşüş ile birlikte, ihracatın tarım ürünlerine dayalı olması dış ticaret açıklarının daha da artmasına neden olmuştur.

Aynı dönemde izlenen ithal ikameci politikanın tamamlayıcısı durumundaki sabit kur politikası da bir sorun olmuştur.[42] Dış ticaret açığının asıl nedeni yapısal karakterli olmakla birlikte, sabit kur politikası uygulaması da dış dengenin daha da bozulmasına yol açmıştır. Dış açığın artması neticesinde devalüasyona gidilmiş ve uluslararası mali kuruluşların önerdiği istikrar tedbirlerinin alınması kabul edilmiştir. Kararın uygulanması için de Türkiye'nin bir istikrar politikasını yürürlüğe koyması şart koşulmuştur.[43] IMF, yaşanan ekonomik krizin arkasında parasal genişlemenin olduğunu belirterek alınacak önlemlerin parasal sınırlamalar ve fiyat sistemi doğrultusunda olması gerekliliğini ifade etmiştir.[44] Bu doğrultuda 1957 yılında IMF, OECD ve ABD arasında yapılan anlaşmayla vadesi gelen borçların ertelenmesi ve 359 milyon dolarlık yeni bir kredinin açılması kararı alınmıştır. Bu anlaşma neticesinde IMF heyetiyle yapılan görüşmeler "1958 İstikrar Tedbirleri" ile sonuçlanmıştır.

1958 yılında IMF, OECD ve ABD ile yapılan anlaşmalarla 600 milyon dolar tutarındaki dış borç ertelenmiş, böylece, Türkiye Cumhuriyeti tarihinde ilk borç konsolidasyonu yürürlüğe girmiştir.

1958 yılında uygulanan sıkı para ve maliye politikalarıyla iç tüketimin azaltılması ve devalüasyonla dış açığın azaltılması hedeflenmiştir. Ayrıca IMF, OECD ve ABD ile yapılan anlaşmalarla 600 milyon dolar tutarındaki dış borç ertelenirken, 350 milyon dolarlık yeni bir kredi alınmıştır. Böylece, Türkiye Cumhuriyeti tarihinde ilk borç konsolidasyonu bu kararlardan sonra Mayıs 1959 yılında yürürlüğe girmiştir. IMF'nin bu dönem uygulamaları özellikle fiyat artışlarını destekleyici yönde olmuş, kamu kuruluşlarının üretimlerine konulan zamlar, maliyet ve fiyat artışlarına neden olmuştur.[45] IMF uygulamaları ile istikrara kavuşturulmak istenilen dış ticaret dengesi de, 1958 yılında sağlanan dış finansman ve ithalatın liberalizasyonu ile dış ticaret dengesini bozacak şekilde artmıştır. Sonuç olarak 1958 yılında yapılması kararlaştırılan devalüasyon neticesinde ihracat miktarında artış yaşanmış ve ithalatın daha fazla artması dış ticaret açığının yüzde 70 oranında artmasına neden olmuştur.[46] Bu doğrultuda belirtmek gerekirse IMF'nin ödemeler dengesi sorununu çözmek için geliştirdiği bu uygulamadan olumlu netice alınamamıştır. IMF'nin bu dönem uygulamalarında dikkat edilmesi gereken bir başka husus da ekonomik büyümeye yeteri kadar önem verilmemesi olmuştur. Zira 1958 istikrar programı ekonomik büyüme açısından yetersiz kalmış ve dönem boyunca kişi başı milli gelirde hedeflerden uzak bir performans sergilenmiştir.[47]

42. Samuray Töre, "Dünya Ekonomisinde IMF'nin ve Yapısal Uyum Politikalarının Yer ve İşlevi", Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2006.

43. Şerif Demir, "1980 İstikrar Tedbirlerinin 1958, 1978 Tedbirleri ile Genel bir Karşılaştırılması", İktisat, sayı 312, Şubat, 1991.

44. Erdinç Tokgöz, "Türkiye'nin İktisadi Gelişme Tarihi:1914-2004", İmaj Yayınları, Ankara, 2004.

45. Taner Berksoy, "Türkiye'de İstikrar Arayışları ve IMF", Savaş Yayınları, 1. Baskı, Ankara, 1982.

46. Serkan Koldanca, " Türkiye'nin Ekonomik Kriz Dönemlerinde IMF-Türkiye İlişkileri", Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2009.

47. Serkan Koldanca, *a.g.e.*

İstikrar programının en önemli özelliği enflasyonun düşürülmesi hedefine ulaşılması olmuştur. 1956-1959 yılları arasında yüzde 15 ile yüzde 20 arasında gerçekleşen enflasyon oranı 1960 yılında yüzde 5,3'e indirilmiştir.[48] 1958 istikrar programından sonra oluşan daralma sürecinde yaşanan en önemli gelişmelerden biri de birçok bankanın piyasadan çekilmesi olmuştur.[49] Nitekim 1960-1964 yılları arasında 15 banka faaliyetlerine son vererek tasfiye edilmiş, dolayısıyla bankacılık sektörü yaşanan krizden ciddi şekilde etkilenmiştir. 1958 yılına kadar yaşanan döviz kıtlığı nedeniyle yavaşlayan ekonomi uygulanan istikrar programına rağmen durgunluktan çıkamamış, program içerdiği ortodoks uygulamalar nedeniyle ekonomide daralma yaşanmasına neden olmuştur.[50] Bu bağlamda da IMF politikalarının ekonomiyi durgunluktan kurtarmada yetersiz kaldığı ve bu politikaların ekonomiyi sadece kısa vadede rahatlattığı ortaya çıkmıştır.

Türkiye'nin IMF ile ilişkilere başlamasıyla birlikte, ilk stand-by anlaşması 1 Ocak 1961'de yapılmıştır. Bir yıl süren stand-by anlaşması 31 Aralık 1961'de sona ermiştir. Türkiye'nin Avrupa Birliği ile ilişkilerinin başlaması da IMF ile stand-by düzenlemelerinin başladığı döneme rastlamıştır. 30 Mart 1962'de IMF ile yeni bir düzenlemeye giden Türkiye'nin bu anlaşması bir yıldan da az sürmüş ve 31 Aralık 1962'de bitmiştir. 15 Şubat 1963'de imzalanan üçüncü stand-by ise yaklaşık dokuz ay sürmüştür. Dördüncü stand-by, 15 Şubat 1964 - 31 Aralık 1964 tarihlerini kapsamıştır. Türkiye, 1961 yılından, 1970 yılına kadar her yıl, IMF ile bir stand-by gerçekleştirmiş ve anlaşmalar genellikle bir yıl dolmadan sona ermiştir (Tablo 2).

1970'ten, 1978'e kadar IMF'ye sekiz yıllık bir ara verilmiş ve bu süre içinde stand-by anlaşması yapılmamıştır. Ancak 1978 yılından 1980 yılına kadar IMF ile yeniden birer yıllık stand-by anlaşmaları imzalanmıştır.

1970-1980 Dönemi

1970'li yıllarda yaşanan birinci ve ikinci petrol krizleri neticesinde ithalatın hammadde ağırlıklı olması, ülke ekonomisini derinden etkilemiş, Kıbrıs ambargosu nedeniyle ötelenen dış borçların getirdiği problemlerden dolayı Türkiye ekonomisi bunalıma girmiştir. Dolayısıyla, 1960-1970 yılları arasında ekonomide kayda değer iyileşmelerin gerçekleştirilememesi, 1970 yılında ekonominin müdahaleyi gerektiren bir duruma gelmesine neden olmuştur.

Ayrıca ithalatın kısıtlanması amacıyla ithalat rejiminde bazı değişiklikler yapılmış ve ithalattaki miktar kısıtlamaları artırılmıştır. Uygulanan 1970 istikrar programının temel amacı dış açığın önlenmesi ve kontrol altına alınması olmuştur. Dış ticaret açığının ekonomik istikrarı olumsuz etkilemesi ve döviz kaynaklarının yetersiz kalması aşamasında gerçekleştirilen devalüasyonla birlikte dış açık önlenmeye çalışılmıştır. Aynı zamanda iç dengenin sağlanması bakımından yurtiçi fiyatlarda ayarlamaya gidilmiş, faiz ve iskonto oranları yükseltilerek enflasyon kontrol altına alınmaya çalışılmıştır.[51]

48. Gülten Kazgan, "*Türkiye Ekonomisinde Krizler (1929-2001), Ekonomi Politik Açısından bir İrdeleme*," İstanbul Üniversitesi Bilgi Yayınları, İstanbul, 2005.
49. Öztin Akgüç, "*100 Soruda Türkiye'de Bankacılık*",Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1992.
50. Gülten Kazgan, *a.g.e.*
51. Samuray Töre, *a.g.e*

1970-1974 yılları arasında IMF yönlendirmesi ile uygulanan önlemler paketi bazı olumlu sonuçlar doğurmuş; dış ticaret açığı azaltılmış fakat temel hedefi denk bütçe politikası ile enflasyonun kontrol altına alınması ve dış ticaret açığını azaltmak olan programdan beklenen yapısal çözümler elde edilememiştir. Kriz nedeni olarak görülen sorunlar devam etmiş, ihracat miktarındaki artış, ithalat miktarındaki artışın gerisinde kalırken yüksek enflasyon da önemli bir sorun olarak kalmaya devam etmiştir. 1975 yılında 1.8 milyar dolar civarında olan dış ticaret açığı, 1977 yılında 3.4 milyar dolara çıkmış, dolayısıyla Türkiye'nin borç görünümü zayıflamış ve ülkeye kredi kapıları kapanmıştır.[52] 1970'ten, 1978'e kadar IMF'ye sekiz yıllık bir ara verilmiş ve bu süre içinde stand-by anlaşması yapılmamıştır. Ancak 1978 yılından 1980 yılına kadar IMF ile yeniden birer yıllık stand-by anlaşmaları imzalanmıştır. 1978 yılında yapılan anlaşma ağırlıklı olarak borç servisi hakkında önlemler içermiş, önlemler özetle reeskont ve mevduat faizlerinin yükseltilmesi, bazı KİT fiyatlarının artırılması, sübvansiyonların azaltılması ve döviz kurunun 25 TL=1 dolara düşürülmesi hedefi konulmuştur.

1979 yılı sonu itibariye ithal ikameci model artık işlemediği için 1980 yılında 24 Ocak Ekonomi Kararları olarak bilinen ekonomik reform süreci başlamıştır.

1979 yılında yapılan anlaşma bir önceki anlaşmadan çok farklı olmamak üzere KİT ürünlerinin ve hizmetlerinin fiyatlarındaki artışlar, bütçe harcamalarının daha fazla kısılması ve döviz kurunun katlı kur uygulaması gibi önlemleri içermiştir.[53] Bu uygulamalar neticesinde de IMF ile sağlanan anlaşma OECD tarafından oluşturulan 1.5 milyar dolarlık yardımın alınmasına katkı sağlamıştır.[54] Belirtilen bu önlemler ve iki devalüasyon sonucunda 1978 ve 1979 yıllarında ihracat oranı beklenilen oranların altında kalsa da, ithalat kısıtlamaları ve işçi dövizlerindeki artışlar ödemeler dengesinin bozulmasını önlemiştir.[55] Fakat tüm bu önlemlere rağmen, yapılan devalüasyon sonrası ekonomi daralmaya devam etmiş ve enflasyon oranı artmıştır. Dolayısıyla IMF istekleri doğrultusunda alınan tedbirlerin ekonomiyi durgunluktan çıkarmada başarısız olduğu tartışmaları gündeme gelmiştir. Ayrıca bu dönemde küresel ekonomideki sıkıntıların yaygın olması, IMF'nin ekonomik sıkıntı ve krizlerle mücadele eden ülkelere daha fazla politika önerileri dikte etmesine neden olmuştur. Nitekim bu politika önerileri çoğu ülkenin kendilerine özgü ekonomik programlardan vazgeçmelerine ve IMF'ye daha da bağımlı hale gelmelerine yol açtığı gibi krizin etkilerinin de birçok ülkede derinleşmesine neden olmuştur. [56]

1979 yılı sonu itibariye ithal ikameci modelin artık işlememeye başlaması ve yaşanan siyasi istikrarsızlık neticesinde ekonomide serbestleşme fikri benimsenmiştir. Buna yönelik olarak 1980 yılında "24 Ocak Ekonomi Kararları" olarak bilinen ekonomik reform süreci başlamıştır. 24 Ocak 1980 Ekonomi Kararları endüstriyel ürün ihracatına dayalı büyüme hedefi taşımış, ödemeler dengesi açığının kapatılması ve dış borçların düzenli bir şekilde ödenmesini içermiştir.[57]

52. Taner Berksoy, *a.g.e.*
53. Gülten Kazgan, *a.g.e.*
54. Taner Berksoy, *a.g.e*
55. Gülten Kazgan, *a.g.e.*
56. İhsan Kuran, "Türkiye'de Ekonomik Krizler ve İstikrar Programları, (1980-2005)", Harran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Şanlıurfa,2006.
57. Korkut Boratav, *a.g.e*

1980-1990 Dönemi

1980 yılında alınan 24 Ocak Kararları IMF'nin desteği alınarak enflasyonun kontrol altına alınması ve dış kaynak açığının kapatılması için uygulanmıştır. Bu kararların en önemli özelliği daha önce uygulanan programlardan hem kapsam hem de uygulanan stratejiler bakımından tamamen farklı olmasıdır. IMF kökenli bir yapıya sahip olan bu kararlar, Türkiye ekonomisinin iç pazara dönük yapısını ve örgütleniş biçimini dışa dönük bir yapıya dönüştürmeyi amaçlarken[58], ekonomide de liberalleşme yönünde adımların atılmasını sağlamıştır.

1980 yılı ve sonrası dönemde, Türkiye'de uygulanan IMF kökenli istikrar programının, benzer politikaları uygulamak zorunda bırakılan birçok ülkedekinin aksine, ekonomide daralmaya yol açmadığı görülmüştür.

24 Ocak 1980 Kararları, uzun vadeli istikrar ve yapısal değişimi öngören bütün istikrar programlarında olduğu gibi, IMF, Dünya Bankası ve OECD gibi kuruluşlar tarafından desteklenen geniş kapsamlı bir program olmuştur. Bu program çerçevesinde, OECD ülkelerine olan ve daha önce ertelenen borçların yeniden ertelenebilmesi ve IMF ile anlaşmanın sağlanabilmesi için IMF'ye serbest piyasa ekonomisi ile dışa açılmaya yönelik verdiği taahhütler sonucunda 1980-1983 yıllarını kapsayan üç yıl süreli bir stand-by anlaşması imzalanmıştır.[59] IMF'nin istikrar politikaları uygulamalarını uygun görme şartını özünde barındıran ve 18 Haziran 1980'den itibaren geçerli olan bu anlaşmayla 1.250 milyar SDR (yaklaşık 1.650 milyar dolar) tutarında kredi alınmıştır. Burada, Türkiye IMF'den büyük çoğunluğu kredi dilimi politikaları çerçevesinde olmak üzere kullanabileceği imkanların tamamını kullanmıştır. Bu imkanların önemli bir kısmı da 1980-1985 yılları arasında kullanılmıştır. 1983 yılında da yeni bir stand-by düzenlemesine giden Türkiye'nin bu anlaşmasının süresi de bir yıl sürmüştür.

IMF önerilerinin kararlı bir şekilde uygulandığı bu istikrar programı içinde, ekonomide şok etkisi meydana getirecek tarzda para politikası uygulamaya konulmuştur.[60] Bu kapsamda bir taraftan faiz hadleri yükseltilmiş, diğer taraftan yüksek oranlı devalüasyon yapılmıştır. 24 Ocak Kararlarıyla birlikte uygulanan programın ilk aşaması 1980-1983 yılları arasında uygulanan bir istikrar programı özelliği gösterirken, sonraki dönemde, ekonomiyi serbestleştirme ve yeniden yapılandırma hedefi taşıyan bir yapıya bürünmüştür.[61]

24 Ocak Kararları neticesinde ekonomi dış şoklara karşı duyarlı hale gelmiş, dış kaynaklara olan bağımlılık artmış ve yurtiçi tasarruflar azalmıştır. Bu nedenle, 1988 yılı ile birlikte ekonomide olumsuz bir dönem başlamıştır. Özellikle 1990 yılından itibaren kamu kesimi alacakları hızla artmış, devletin gelirleri yıllık dış borç ödemesini dahi karşılayamaz hale gelmiştir. Bu nedenle iç borçlanmaya yönelme olmuş ve Merkez Bankası kaynaklarının fazlaca kullanılması yeni bir istikrar programının acilen yürürlüğe girmesini zorunlu kılmıştır.[62] Nitekim bu dönemde Türkiye kısa vadeli dış kaynak bul-

58. İhsan Kuran, *a.g.e.*
59. Gülten Kazgan, a.*g.e.*
60. Samuray Töre, *a.g.e.*
61. Gülten Kazgan, *a.g.e.*
62. İlhan Uludağ, Erişah Arıcan, " Türkiye Ekonomisi (Teori-Politika-Uygulama)", Der Yayınları, İstanbul, 2003.

mak için uzun vadeli ekonomik ve siyasal yönetimini IMF'nin istekleri doğrultusunda düzenlemiştir. Programın ana hedeflerinden biri enflasyon oranının düşürülmesi ve kontrol altına alınması iken, beklenilenin aksine enflasyon oranı bu dönemde yüzde 100 seviyesine ulaşmıştır. IMF bu dönemde iç yapısal sorunlarını tam olarak aşamayan ülke ekonomisini serbestleştirme ve dünya ekonomisine entegre etme sürecinde ortaya çıkan yeni model kronik ödemeler sorununu ortadan kaldırmamıştır.

1980 yılı ve sonrası dönemde, Türkiye'de uygulanan IMF kökenli istikrar programının, benzer politikaları uygulamak zorunda bırakılan birçok ülkedekinin aksine, ekonomide daralmaya yol açmadığı görülmüştür.[63] Bu dönem verileri incelendiğinde 1980-1988 yılları arasında milli gelirde yıllık ortalama yüzde 4,9'luk artış gerçekleşmiş fakat bu büyüme IMF istikrar programından ziyade, ekonomide iç talebin kısılması ve güçlü ihracat teşvikleri ile gerçekleşmiştir. Fakat sonraki yıllarda hem dış ticaretin hem de finansal sistemin liberalizasyonu aşamasında yaşanan yapısal aksaklıklar ve aynı zamanda bütçe finansmanında uygulanan yanlış politikalar ekonomide uzun vadeli kırılganlıkların yaşanmasına neden olmuştur.[64]

Türkiye'de 1990'lı yılların sonunda yaşanan yüksek enflasyon ve kamu iç borçlanma sorununa son vermek amacıyla IMF ile yeni bir stand-by anlaşmasına ihtiyaç duyulmuştur.

1994 Ekonomik Krizi

Türkiye, 1984'ten 1994'e kadar IMF ile stand-by anlaşması yapmamıştır. Her ne kadar bu süre içinde herhangi bir stand-by anlaşması yapılmamışsa da, kamuda ödenen yüksek ücret ve maaşlar, tarıma yapılan cömertçe ödemeler, zarar eden KİT'lere yapılan destekler ve yüksek faiz ödemeleri neticesinde ekonomide kısa dönemde finansal problemlere yol açmış ve IMF ile 1994 ve 1995 yıllarını kapsayan anlaşma yapılmıştır.

Bu dönemde ekonomide istikrar ortamı gün geçtikçe zayıflamış, kamu açıklarında artışlar yaşanmış, fiyat istikrarsızlığı ve borç yükü artmıştır. Ayrıca dış ticaret açıklarında olağanüstü artışlar yaşanırken ekonomik büyümede istikrar ortamı kaybolmuştur. Yaşanan bu belirsizlik ortamı 1994 yılının ilk aylarına kadar devam etmiş ve kamunun iç borçlanma mekanizması çökmüştür. Dolayısıyla oluşan dış açık nedeniyle devalüasyon beklentisi de yükselmiştir. Türkiye'de, 1994 yılında yaşanan ekonomik kriz sonrasında, "5 Nisan Ekonomi Kararları" olarak bilinen istikrar programı uygulamaya girmiştir. Uygulamaya sokulan bu istikrar programında özellikle enflasyonun düşürülmesi, Türk Lirasına değer kazandırılması, ihracatın artırılması ve sürdürülebilir büyümenin sağlanması gibi öncelikler belirlenmiştir.

5 Nisan Kararları, istikrar programları ve yapısal düzenlemeler olarak iki bölümden oluşmuştur. Kamu harcamalarının azaltılması, kamu gelirlerinin artırılması, döviz kurunun hedeflenen enflasyon oranı ile uyumlu hale getirilmesi, özel kesimdeki ücret ve fiyat politikalarının programda belirlenen ilkelere göre şekillenmesi kararları alınmıştır. Ayrıca bankalar ve dış ticaretle ilgili önlemlerin alınması, yeni vergi sisteminin

63. Korkut Boratav, *a.g.e.*
64. Serkan Koldanca, *a.g.e.*

uygulanması, özelleştirmeler, sosyal güvenlik kuruluşları ve tarımsal destekleme politikaları ile ilgili önlemler de yer almıştır.[65] Bu kararlar sonrasında IMF ile 16. stand-by anlaşması yapılmış ve yaklaşık 14 aylık bir süreçte 800 milyon dolar kaynak alınacağı taahhüt edilmiştir.[66] 1994 yılında politikalar kararlılıkla uygulanmış ve aynı yıl sonunda dış ticaret açığında yüzde 74 civarında azalma gerçekleşmiştir. Fakat yaşanan bu olumlu hava sonraki yıllarda etkisini kaybetmiş, özellikle KİT'lerdeki yapısal düzenlemeler gerçekleştirilememiş nitekim yeni KİT zamları yaşanmış, bütçe açıkları artış göstermiş ve enflasyon beklentisi artmıştır.[67] Yaşanan bu olumsuzluklar neticesinde yapılan stand-by anlaşması kriterlerinden uzaklaşılmış ve anlaşma iptal edilmiştir. Türkiye bu dönemde kendisine tahsis edilen 610 milyon SDR'nin, 460 milyon SDR'sini kullanabilmiştir.[68]

Türkiye'de, 1994 yılında yaşanan ekonomik kriz sonrasında, "5 Nisan Ekonomi Kararları" olarak bilinen istikrar programı uygulamaya girmiştir.

2000-2001 Ekonomik Krizleri ve Sonrası Dönem

Türkiye'de 1990'lı yılların sonunda yaşanan yüksek enflasyon ve kamu iç borçlanma sorununa son vermek amacıyla IMF ile yeni bir stand-by anlaşmasına ihtiyaç duyulmuştur.[69] Bu amaçla, 1999 yılında, IMF ile stand-by anlaşması imzalanmış ve bu anlaşmada 2002 yılına kadar enflasyon oranının tek haneli rakamlara indirilmesi, sürdürülebilir bir kamu mali pozisyonunun sağlanması ve kalkınma düzeyinin yükseltilmesi gibi hedefler belirlenmiştir.[70] Bu anlaşmanın da hedefleri önceki anlaşmalardan farklı olmamakla birlikte özellikle kamu finansmanının güçlendirilmesi, kamu harcamalarının kontrol altına alınması, tarım ve sosyal güvenlik alanlarında iyileştirici reformların yapılması ve kamu mali yönetiminde şeffaflığın gerçekleştirilmesi gibi uygulamaları içermiştir. Aynı zamanda etkin vergi uygulaması, kapsamlı özelleştirme politikalarının geliştirilmesi ve bankacılık sisteminin yeniden yapılandırılması gibi uygulamalara da yer verilmiştir.

Yaşanan bu gelişmeler neticesinde Aralık 1999'da IMF'ye 2000-2002 yılları arasında enflasyonist bir programın uygulanması doğrultusunda niyet mektubu verilmiştir. Öngörülen program mali disiplin, yapısal reformlar ve döviz kuru aşamalarını kapsamıştır.[71] 1999 yılında uygulanan istikrar programında vergi gelirlerindeki artış ile birlikte dış borçlanmaya gidilmiş, Hazine'nin iç borçlanma talebinde azalma yaşanmış ve faizlerde hızlı bir düşüş gerçekleşmiştir. Faizlerin düşmesi aynı zamanda bankacılık kesimi fonlarının tüketici kredilerine yönelmesini sağlamış bu durum da tüketim hacmini artırıcı etki yapmıştır.[72] Talep ve harcamalarda yaşanan bu artış ekonomide büyüme etkisi yap-

65. Zeynep Karaçor, "İstikrar Programları ve Uygulamaları" Ders Notları, Konya, 2001.
66. Gökhan Karabulut, " *Gelişmekte Olan Ülkelerde Finansal Krizlerin Nedenleri*", Der Yayınları, İstanbul, 2002.
67. Doğan Uysal, " IMF Politikaları ve Türkiye", Çizgi Kitabevi, Konya, 2004.
68. Doğan Uysal, *a.g.e.*
69. Turan Yay, Gürkan Yay ve Ensar Yılmaz, "Küreselleşme Sürecinde Finansal Krizler ve Finansal Düzenlemeler", İ.T.O. Yayınları No. 47, 2001.
70. Halil Seyidoğlu, " Uluslararası Mali Krizler, IMF Politikaları, Az Gelişmiş Ülkeler, Türkiye ve Dönüşüm Ekonomileri", Doğuş Üniversitesi Dergisi, 4 (3), 2003.
71. Mahfi Eğilmez, Ercan Kumcu, "Ekonomi Politikası", Remzi Kitabevi, İstanbul, 2005.
72. Esra S. Demircan, Meliha Ener, "IMF'in Gelişmekte Olan Ülkeler ve Türkiye'de Uygulanan İstikrar Programları Üzerine Etkileri." *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 1(1-2), 2004.

mış olsa da, yaşanan enflasyon artışı neticesinde program hedeflerinden uzaklaşılmıştır. Aynı zamanda talep artışının ithalat üzerinde yoğunlaşması ve döviz çıpası nedeniyle aşırı değerli hale gelen Türk Lirası'nın ihracatı yavaşlatması, ithalat ve ihracat arasındaki farkı artırarak cari işlemler dengesinde de açığın yaşanmasına neden olmuştur.[73] İthalat giderlerinin ve dış borçların artmasıyla birlikte bu dönemde ihracat gelirlerinin artırılmasında ve yabancı sermaye girişinde istikrar sağlanamamış bu nedenle devalüasyon beklentileri gündeme gelmiştir.[74] Bu olumsuz durum neticesinde Kasım 2000'de ekonomik kriz yaşanmış, IMF yaşanan bu krize Aralık ayında müdahale etmiş ve ek rezerv kolaylığı adı altında 7.5 milyar dolar civarında kaynak tahsis etmiştir.[75] Kriz sonrası IMF ile yapılan anlaşma ve alınan önlemler neticesinde mali piyasalarda güven ortamı oluşturulmaya çalışılmış ve kısmi bir istikrar ortamı sağlanmıştır. Aynı zamanda Merkez Bankası rezervlerinde artışlar ve faiz oranlarında azalmalar yaşanmış ve bu durum gecelik borçlanma yapmak zorunda olan bankaların mali yapılarını bozmuştur.[76]

Kasım 2000'de ekonomik kriz yaşanmış, IMF yaşanan bu krize Aralık ayında müdahale etmiş 2001 yılında ekonomik kriz ortamından kurtulmak için "Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı" uygulanmaya başlanmıştır.

Yaşanan ekonomik krizin etkileri devam ederken Şubat 2001'de yaşanan siyasi krizin etkileri piyasalara da yansımış, dövize yönelik spekülatif hareketler başlamış ve Merkez Bankası'ndan 1 hafta içinde 5 milyar dolarlık çıkış gerçekleşmiştir. Hazine Aralık 2001'de yüzde 65 seviyesinde borçlanırken, Şubat 2001'de yüzde 144 faizle borçlanabilmiştir.[77] Mali piyasalarda meydana gelen bu krizin etkilerinin kontrol altına alınabilmesi için IMF onayıyla kur çıpalı istikrar programından dalgalı kur rejimine geçiş kararı alınmış ve dolayısıyla piyasalarda da örtülü devalüasyon yaşandığı gündeme gelmiştir.

2001 yılında ekonomik kriz ortamından kurtulmak için "Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı" uygulanmaya başlanmıştır. 2002 yılı Şubat ayında ise IMF ile 18. Stand-by anlaşması imzalanmış; bu anlaşma ile 12.822 milyon SDR'lik kredi taahhüdü alınmıştır (Tablo 2). Bu anlaşmayla enflasyonun düşürülmesi ve ekonomik istikrar ortamının sağlanması da hedeflenmiştir. Aynı zamanda, Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı bankacılık sektörü, kamu maliyesi ve ekonomik yapı konusunda yasal değişiklikleri de içermiştir.[78] İstikrar programı aynı zamanda devlet harcamalarının azaltılması, gelir arttırıcı düzenlemelerin gerçekleştirilmesi, kamu ihtiyacına yönelik ek dış finansmanın sağlanması ve gelirler politikası ile ilgili düzenlemeler içermiştir. Kasım 2000 krizi öncesinde IMF destekli nominal kura bağlı istikrar programının, Şubat 2001 kriziyle değiştirilmesi ve yine IMF ile birlikte önceki programın tersine kurun serbest bırakılması politikasının izlenmesi, bu dönemde IMF politikalarının kendi içindeki tutarsızlığı yansıtmaktadır.[79] Aynı zamanda Türkiye'nin dış borçlarının artması verdiği tavizlerin de artmasına neden olmuş ve 2000 yılında imzalanan stand-by anlaşmasında yabancı

73. Ercan Enç, Gökhan Aykaç, "Türkiye'nin IMF Deneyimine Bir Bakış." *Gazi Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 5(3), s.71, 2003.

74. Muharrem Afşar, " Finansal Küreselleşme ve Türk Bankacılık Krizler Üzerine Etkisi", Anadolu Üniversitesi İ.İ.B.F. Yayınları No:183, 2004.

75. Mahfi Eğilmez, Ercan Kumcu, *a.g.e.*

76. Seyidoğlu, *a.g.e.*

77. Erdinç Tokgöz, *a.g.e.*

78. Halil Seyidoğlu, " Uluslararası Mali Krizler, IMF Politikaları, Az Gelişmiş Ülkeler, Türkiye ve Dönüşüm Ekonomileri", Doğuş Üniversitesi Dergisi, 4 (3), 2003.

79. Korkut Boratav, *a.g.e.*

bankaların Türkiye'den alacaklarına Hazine garantisi getirilmesi ülkenin dış borç sorununu daha da artırmıştır. Bu dönemde Türkiye'nin ekonomik büyümesi yapısal dönüşüm geçirerek dış kaynak girişine bağımlı bir hale gelmiştir.[80]

Özetle belirtmek gerekirse, yaşanan ekonomik krizlerin etkilerini bertaraf etmek ve ekonomiyi yeniden ayağa kaldırmak için, Türkiye IMF ile 17. (1999-2002), 18. 2002-2005 ve 19. (2005-2008) stand-by anlaşmalarını yapmıştır. 18. ve 19. stand-by anlaşmaları ile birlikte, 2002 sonrasında kurulan AK Parti hükümeti Türkiye'de çok önemli yapısal reformlara imza atmış ve yıllarca sürüp gelen sorunlar önemli ölçüde ortadan kaldırmıştır. AK Parti hükümetinin stand-by anlaşmalarını uyguladığı dönemde uluslararası yabancı sermaye miktarı artmış ve yatırımcılar için güven verici bir ortam oluşmuştur. Bu durum ülkeye giren uluslararası sermaye ve ekonomik büyümede artış yaşanmasına ve 1986'dan beri hep yüksek olan enflasyonun tek haneli rakama düşmesine neden olmuştur. Bu doğrultuda, AK Parti hükümeti sıkı maliye politikası ve fiyat istikrarı hedefi için, merkez bankası bağımsızlığına çok önem vermiş ve ekonomik göstergelerin Avrupa birliği standartlarına ulaşmasını sağlamıştır.

AK Parti hükümetinin stand-by anlaşmalarını uyguladığı dönemde uluslararası yabancı sermaye miktarı artmış ve yatırımcılar için güven verici bir ortam oluşmuştur.

TABLO 2. TÜRKİYE'DE STAND-BY ANLAŞMALARI (1961-2008) MİLYON SDR

Stand-by No	Anlaşma Tarihi	Tamamlanma (veya) İptal Tarihi	Süre	Önerilen Miktar (SDR* Milyon)	Kullanılan Kota (SDR Milyon)
1. Stand-by	01.01.1961	31.12.1961	12	37.5	16
2. Stand-by	30.03.1962	31.12.1962	9	31	15
3. Stand-by	15.02.1963	31.12.1963	11	21.5	21.5
4. Stand-by	15.02.1964	31.12.1964	11	21.5	19
5. Stand-by	01.02.1965	31.12.1965	12	21.5	-
6. Stand-by	01.02.1966	31.12.1966	12	21.5	21. 5
7. Stand-by	15.02.1967	31.12.1967	11	27	27
8. Stand-by	01.04.1968	31.12.1968	9	27	27
9. Stand-by	01.07.1969	30.06.1970	12	27	10
10. Stand-by	17.08.1970	16.08.1971	12	90	90
11. Stand-by	24.04.1978	19.07.1979	24	300	90
12. Stand-by	19.07.1979	17.06.1980	12	250	230
13. Stand-by	18.06.1980	17.06.1983	36	1.250	1.250
14. Stand-by	24.06.1983	23.06.1984	12	225	56.2
15. Stand-by	04.04.1984	03.04.1985	12	225	168.7
16. Stand-by	08.07.1994	26.09.1995	14	610.5	460.5
17. Stand-by	22.12.1999 21.12.2000	04.02.2002	36	15.038.4 (SRF**) 5.784	11.738.9 (SRF**) 5.784
18. Stand-by	04.02.2002	04. 02.2005	36	12.821.2	11.914
19. Stand-by	11.05.2005	10.05.2008	36	6.662	6.662
Toplam				37.707	32.817

Not: 1969 yılına kadar ABD Doları cinsinden olan rakamlar 1 SDR =1 ABD Doları kuru üzerinden SDR'ye dönüştürülmüştür.
* Bugün yaklaşık olarak 1 Özel Çekme Hakkı (SDR)=1.54 ABD Doları
** Özel Rezerv İmkânı (Special Reserve Facility)

Kaynak: Şükrü Binay ve Hazine Müsteşarlığı[81]

80. Korkut Boratav, *a.g.e.*

81. Şükrü Binay, "Tarihsel Süreçte Uluslararası Para Fonu (IMF)", Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, Ankara, 2004.

2002 yılından itibaren istikrara kavuşan ekonomi, temel ekonomik göstergelerinde ve özellikle kamu maliyesindeki iyileşmeler sayesinde geçmiş dönemlerde alınan borçların ödemeleri büyük ölçüde tamamlanmıştır. 2002 yılında IMF'ye 23.5 milyar dolar olan kredi borçları yaklaşık 11 yıllık süre içerisinde, Mayıs 2013 tarihinde 281 milyon SDR'lik (yaklaşık 431 milyon dolar) son taksitin ödenmesinin ardından bitmiş olacaktır (Şekil 1).

ŞEKİL 1. YILLARA GÖRE ULUSLARARASI PARA FONUNA (IMF) BORÇLAR (MİLYAR SDR)

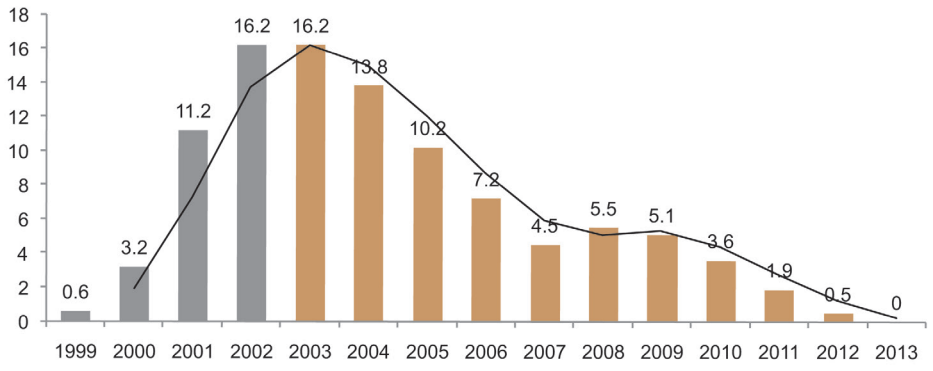

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı, (1SDR= 1,5 Dolar)

Türkiye ekonomide istikrarın sağlanması ve sürekli hale gelmesi için son 10 yıllık dönemde uyguladığı politikalar ve aldığı önlemler sayesinde IMF'ye bağımlılıktan kurtulmuştur.

TÜRKİYE-IMF İLİŞKİLERİNDE YENİ DÖNEM: 2008 SONRASI

- Türkiye ekonomide istikrarın sağlanması ve sürekli hale getirilmesi için son 10 yıllık dönemde uyguladığı politikalar ve aldığı önlemler sayesinde IMF'ye bağımlılıktan kurtulmuştur. Temel makroekonomik göstergelerde gerçekleştirdiği iyileşmeler sayesinde, 2008 yılında biten 19. stand-by anlaşması global ekonomik krize denk gelmesine rağmen, Türkiye IMF ile yeni bir stand-by anlaşması imzalamamıştır. Zira gerçekleştirilen ekonomik performas, bütçe disiplini ve popülizmden uzak karar alma mekanizması sayesinde Türkiye, IMF'siz dönemde de mali disiplinini sağlayacak duruşa sahip olmuştur.
- Türkiye'nin IMF ile yeni bir stand-by anlaşması yapmaması ikili ilişkilerin tamamen sona ermesi anlamına gelmemektedir. Zira Türkiye IMF ilişkileri Türkiye'nin IMF ile herhangi bir stand-by anlaşması yapmadığı dönemlerde de devam etmiştir. Türkiye'nin güçlenen ekonomisi ve global piyasalardaki yükselişi sayesinde IMF ile arasındaki işbirliğinin gelecekte artacağı beklenmektedir. IMF çoğu üye ülkeye uyguladığı gibi Türkiye'de de teknik konularda danışmanlık faaliyetlerini sürdürmektedir. Türkiye'nin stratejik konumu ve bölgedeki artan gücü küresel ekonomide alınacak kararlar ve finansal uygulamalarda IMF ile yakın diyaloglar gerçekleştireceği anlamını taşımaktadır.
- IMF, Türkiye ile stand-by anlaşması yapsın ya da yapmasın tüm üye ülkeleri ile ilişkilerini IV. madde çerçevesinde sürdürmektedir. "Konsültasyon Çalışmaları" baş-

lığını taşıyan bu madde adı altında IMF uzmanlarından oluşan bir heyet, ekonomik verileri toplamak için ilgili ülkeyi ziyaret ederek, hükümet ve Merkez Bankası yetkilileriyle görüşmelerde bulunmaktadırlar. IMF heyeti bu çalışmada, ülkenin makroekonomik politikalarını gözden geçirirken, finansal sistemin sağlamlığını, makroekonomik politikaları ve bunları etkileyebilecek sosyal, endüstriyel, idari ve diğer sorunları incelemektedir. Heyet, gerekli analizleri yaptıktan sonra, tespitlerini özetleyen bir rapor hazırlayarak bu raporu İcra Direktörleri Kurulu'na sunmaktadır.

- Türkiye ekonomisinin IMF'siz yönetildiği dönemde kredi derecelendirme kuruluşlarından aldığı notlarda önemli artışlar yaşanmıştır. 2012 yılında önde gelen uluslararası kredi derecelendirme kuruluşlarından olan Fitch tarafından Türkiye'nin notu 18 yıl aradan sonra ilk kez yatırım yapılabilir seviyeye yükseltilmiştir. Standart and Poors ve Moody's gibi diğer önde gelen kuruluşlar ise not artırımına yönelik olumlu sinyaller vermişlerdir.

Türkiye ekonomisinin IMF'siz yönetildiği dönemde kredi derecelendirme kuruluşlarından aldığı notlarda önemli artışlar yaşanmıştır.

- IMF, yükselen güçlerin küresel siyaset ve ekonomiyi ilgilendiren asıl konuların tartışıldığı platformlarda daha fazla temsil edilme taleplerine cevap vermemiştir. Bu nedenle, G-20 platformunda varılan uzlaşma sonrasında, 2010 yılında IMF'de kapsamlı bir kota ve yönetim reformu onaylanmıştır. Söz konusu reform yürürlüğe girdiği tarihten itibaren, Fon üyesi ülkelerin toplam kotaları iki katına çıkarılmış ve dinamik yükselen piyasa ve gelişmekte olan ülkelerin kota payları önemli ölçüde artırılmış olacaktır. Reform kapsamında ayrıca, İcra Direktörleri Kurulu'nun yeniden yapılandırılması ve gelişmiş Avrupa ülkelerinin sandalyelerinin ikisini gelişmekte olan ülkelere devretmesi kararlaştırılmıştır. Kota ve Yönetim Reformu'nun yürürlüğe girmesiyle birlikte, Türkiye'nin kotası 0,98'e yükseltilecektir.

- Ayrıca, Türkiye hem güçlü ekonomik yapısı hem de Kota Reformunun uygulanmaya başlamasıyla bu kuruluşun en büyük 20 üyesinden biri olacak ve küresel konularda sahip olduğu söz hakkı daha da artacaktır. 2014 sonrasında İcra Direktörlüğü pozisyonu, ülkelerin göreli oy güçlerine paralel olarak dönüşüme tabi olacaktır. Bu kapsamda, 2014-2016 döneminde İcra Direktörlüğü pozisyonunu Türkiye üstlenecektir. 2016-2018 döneminde İcra Direktörlüğü'nü Çek Cumhuriyeti veya Macaristan yürütecektir. 2018-2020 döneminde söz konusu görevi tekrar Türkiye devralacak, 2020-2022 döneminde ise İcra Direktörlüğü Macaristan veya Çek Cumhuriyeti'ne geçecektir.[82] Türkiye, İcra Direktörlüğü'nü yürütmediği dönemlerde, İcra Direktör Vekilliği görevini üstlenecektir. Reform kapsamında, IMF İcra Direktörleri Kurulu'nda geçtiğimiz dönemde Avustralya ve Kore İcra Direktörlüğü pozisyonunu dönüşümlü olarak yürütme kararı vermiştir. Önümüzdeki dönemde, benzer biçimde Hollanda ile Belçika ve İsviçre ile Polonya kendi gruplarında İcra Direktörlüğü pozisyonunu dönüşümlü olarak yürütecektir.

- Türkiye-IMF ilişkilerinde yeni dönem olarak adlandırılacak bu borçsuz dönemde, kaynak sağlamadaki roller yer değiştirecektir. 2012 yılı başından itibaren sürdürülen IMF

82. "Türkiye'nin IMF'ye Borcu Mayıs'ta Bitiyor", Milliyet, 2 Şubat 2013.

kaynaklarının artırılmasına yönelik çalışmalar kapsamında, çeşitli ülkeler tarafından 461 milyar dolar tutarında kaynak taahhüt edilmiştir. Türkiye de bu çabaya katkıda bulunmak üzere Haziran 2012'de gerçekleşen G-20 Los Cabos Liderler Zirvesi'nde 5 milyar dolar tutarında taahhütte bulunmuş, konuya ilişkin teknik düzeyde görüşmeler IMF ve Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası arasında sürdürülmektedir.

SONUÇ, ÖNERİLER VE GELECEK BEKLENTİLERİ

Türkiye'nin, IMF ile stand-by anlaşmaları gerçekleştirdiği 52 yıllık süreçte, Türkiye, IMF'den 50 milyar doların üstünde kaynak sağlamıştır.

- 1961 yılında başlayan Türkiye-IMF ilişkileri 1970 yılında kadar her yıl gerçekleştirilen stand-by anlaşmaları ile devam etmiştir. Bu yıllar arasında yapılan anlaşmalar 1 yıl gibi kısa sürede sona ermiştir.
- Türkiye-IMF ilişkileri 1970-1978 arası dönemde her hangi bir anlaşma yapılmadan sadece ülke ekonomisinin izlenmesi ve çeşitli tedbirlerin uygulanması önerileri ile geçmiştir. Geçirilen bu uzun aradan sonra 1978 yılında IMF ile bir yıllık stand-by anlaşması yapılmış ve 1985 yılına kadar iki ve bir yıllık süreleri kapsayan stand-by anlaşmalarına devam edilmiştir. Bu yıllar arasında yapılan anlaşmalarda IMF'ye serbest piyasa ekonomisi ile dışa açılmaya yönelik taahhütler verilmiştir.
- 1985-1994 yılları arasında IMF ile anlaşma yapılmamış ancak yaşanan 1994 ekonomik krizi sonrası hem "5 Nisan Ekonomi Kararları" adı altında istikrar programı hazırlanmış hem de IMF ile 16. stand-by anlaşması imzalanmıştır.
- Türkiye, 1994-2001 yılları arasında tarihinin en büyük krizlerini yaşamış ve 1999-2008 yıllarını kapsayan dönemde 17. 18. ve 19. stand-by anlaşmalarını imzalamıştır. İmzalanan 18. ve 19. stand-by anlaşmaları önceki anlaşmalarından farklı olarak herhangi bir ekonomik kriz nedeniyle değil, ekonomik istikrarı sağlama amacıyla imzalanmıştır.
- Türkiye'nin, IMF ile 52 yıl içinde gerçekleştirdiği stand-by anlaşmaları genelde, bitmesi gereken zamandan önce hedeflere ulaşılamadan bitmiştir. 52 yıllık süreçte, Türkiye, IMF'den 50 milyar doların üstünde kaynak sağlamıştır.
- 19. stand-by anlaşmasının sona erdiği, küresel ekonomik kriz etkilerinin yayılmaya başladığı tarih olan 2008 yılından itibaren Türkiye, IMF ile yeni bir anlaşma yapma gereği hissetmemiştir. O tarihten itibaren Türkiye yaklaşık beş yıldır yoluna IMF'siz devam ettiği gibi bu süre içerisinde hazırladığı Orta Vadeli Programlarda ve 2023 ekonomi hedeflerine ulaşılmasında IMF 'den destek alınması öngörülmemiştir.
- 2008 yılı sonrasında, IMF'siz geçirilen bu süre zarfında Türkiye hem kendi ekonomisinde başarılı bir performans sergilemiş hem de bölgesel ve küresel piyasalarda önemli bir aktör haline gelmiştir.
- Ayrıca bu dönemde önde gelen kredi derecelendirme kuruluşlarından Fitch, 18 yıl aradan sonra ilk defa Türkiye'nin kredi notunu yatırım yapılabilir seviyeye yükseltmiştir.
- Türkiye, 2008 küresel ekonomik krizinden sonra alternatif arayışlara yönelmiş ve yönünü krizden ziyadesiyle etkilenen Avrupa Birliği ülkelerinden Kuzey Afrika ve MENA ülkelerine çevirmiştir.

IMF'ye Yönelik Eleştiriler

IMF, ülkeleri ekonomik krizlerden kurtarma da üslendiği hassas pozisyon nedeniyle birçok eleştiriye de maruz kalmaktadır. IMF, uyguladığı ekonomik programların politik baskılara maruz kaldığı, özellikle ABD ve Avrupa ülkeleri gibi zengin ülkeler tarafından yönlendirildiği, küresel gözetim ve denetim mekanizmasının yetersiz kaldığı gerekçeleriyle eleştirilmektedir. Dolayısıyla, bu eleştiriler IMF'nin gücünü ve kredibilitesini olumsuz etkilemektedir.[83]

Şöyle ki;

- IMF kotalarının ülkelerin alınacak kararlarda oy gücünü ve dünya ekonomisi içindeki yerini belirlediği için önemi göz ardı edilemez. Örneğin ABD tek başına tüm oyların yüzde 16,75'ine sahip olması nedeniyle, karar almak için yüzde 85 oy istenmesi ABD'nin IMF'nin önemli kararlarını veto etme hakkını elinde bulundurduğunu göstermektedir. Benzer şekilde Belçika'nın Bangladeş'ten 8 kat daha fazla oy hakkına sahip olması da kota ve oy sistemindeki dağılımın eleştirilmesine neden olmaktadır.
- Yüksek kotaya sahip ülkelerin veto etme hakkı ve oy sayısı nedeniyle IMF, güçlü ülkelerin lehine olacak şekilde iyimser ya da kötümser tahminlerde bulunabilmektedir. Dolayısıyla, makroekonomik göstergelerle ilgili yanlış bir tahmin ekonomik kriz ortamını derinleştirmektedir.
- IMF ve Dünya Bankasının kuruluşundan beri sürekli Avrupalı ve Amerikalı başkanlar tarafından yönetilmesi nedeniyle de bu kuruluşlara uluslararası kuruluş olma niteliğini kaybettikleri yönünde ciddi eleştiriler gelmektedir.
- IMF'nin gelişmekte olan ülkeler ile yakın ilişkiler kurması bilgiye daha kolay erişebilmesini sağlamaktadır. Dolayısıyla IMF bu yakın ilişkiler sayesinde hesaplama kolaylıkları ve finansal standartları belirleyerek bilgiyi elde etme maliyetini azaltmaktadır. Fakat son yıllarda yaşanan krizler incelendiğinde, IMF'nin yeni standart ve uygulamaları geliştirmede ve kamuoyunu bu konuda bilgilendirmede yetersiz kaldığı görülmektedir.
- IMF, kriz yaşayan ülkelere genellikle benzer uygulama ve önlemleri içeren istikrar programlarını önermekte, böyle bir durum da bu ülkelerin makroekonomik performansları ve özellikle üretimleri üzerinde olumsuz etkiler yapmaktadır.[84] Aynı zamanda, IMF tarafından sunulan çözüm önerilerinin ekonomik durumu daha da kötüleştirdiği, ekonomideki yavaşlamayı önce resesyona ve resesyonları da depresyona dönüştürdüğü belirtilmektedir.[85]
- IMF, kriz dönemleri ve kriz sonrası dönemlerde yüksek faiz oranı uygulamasına gitmektedir. Bu uygulamadaki amaç, krizden etkilenen ülkelerde ekonomik istikrarı sağlamak, sermaye çıkışlarını önlemek ve paraya istikrar kazandırmaktır. Fakat bu uygulama bazı durumlarda şirketlerin iflas ile karşılaşmasına, dolayısıyla ticari

IMF ile yardım anlaşması imzalayan tüm ülkelerin ortak özelliği, bir an önce borçlarını ödeyip IMF ile ilişkilerini normalleşme düzeyinde sürdürmek istemeleridir.

83. Edwin M. Truman, "The IMF and The Global Crises: Role and Reform", Peterson Institute for International Economics, pp.1-9,2009.

84. Nurgül Topallı, *a.g.e.*

85. Nurgül Topallı, *a.g.e.*

sektörlerdeki iflasların artması neticesinde de bankaların ticari müşterilerine olan borçların ödenmesinde sorunların yaşanmasına ve bankaların da iflas etmelerine neden olabilmektedir. Olası banka iflasları neticesinde de finansal sistem zayıflamakta, sermaye çıkışları artmakta ve kriz etkileri derinleşmektedir.

- IMF'nin önerdiği programların bütçe açıklarını karşılamaya yönelik vergi oranlarının yükseltilmesi ve cari açığı kapatmaya yönelik devalüasyon önerilerinin, genellikle durgunluğa yol açtığı belirtilmektedir.[86] Dolayısıyla bu uygulamanın ülkeleri daha da yoksullaştırdığı ve borçlarını ödeyemez duruma getirdiği savunulmaktadır. Bu tür değerlendirmeler IMF'nin bazı politikalarının ülkeleri kriz ortamından kurtarmasının aksine, durgunluğu daha da arttırdığı yönünde yoğunlaşmaktadır.
- IMF'nin kredi uygulamaları, son zamanlarda tartışılan bir durum olmuştur. Bu kredilerin özellikle şartlılık ilkesi dahilinde tahsis edildiği ve kredilerin kesilmesi durumunda kredi alan ülkeleri zor durumda bıraktığı belirtilmektedir. Kredilerin kesilmesi ile birlikte bu ülkelerde uygulanan politikalarda da değişiklik olmakta ve yeni bir anlaşmanın yapılması ve finansal desteğin tekrar sağlanmasına kadar geçen sürede önceden belirlenen reformların uygulamaya koyulması gecikmektedir.[87]
- IMF'nin uyguladığı kredi politikalarının özel kesimi ve hükümetleri daha fazla risk almaya teşvik ederek mali disiplinsizliği arttırdığı IMF'ye yöneltilen başka bir eleştiridir. Her koşulda IMF'den yardım alınacağı beklentisi, yapılan hataların tekrarlanmasına neden olmaktadır. Ayrıca küresel piyasalarda borç vericilerin de bir ülkenin borcunu ödeyememesi durumunda IMF tarafından destekleneceği beklentisi bu ülkelerin borçlanmalarını sürdürmelerini teşvik etmektedir.[88]
- 1990'lı yıllarda IMF'nin desteklediği finansal sektör liberalizasyonu, Güneydoğu Asya ülkelerini aşırı küresel sermaye birikmesi ile karşı karşıya bırakmıştır. Dolayısıyla söz konusu dönemde bu ülkelerde, yatırımcılar yeterli bilgiye sahip olmadan yatırım kararları almış, sermaye kaçışları, devalüasyonlar ve borçlanma oranlarında artışlar yaşanmıştır.[89] Bu noktada belirtilmesi gereken, uygulanan politikalar sonrasında, bu ülkelerin ekonomik performanslarının iyi olduğu deklare edilmiş fakat kısa bir süre sonra bu ülkelerde ekonomik krizler başlamıştır. Bu durumda IMF'nin yaşanan krizi önceden tahmin etmede başarısız olduğu ve bu ülkeleri yanlış yönlendirerek kriz yaşamalarına neden olduğu doğrultusunda tepkiler dile getirilmiştir.[90]
- IMF'nin ülkelere uyguladığı yardım ve kurtarma paketleri genellikle bazı yükümlülükler içermiş ve verilen krediler ekonomik reform şartı dâhilinde belirli dilimler halinde tahsis edilmiştir. IMF'nin bu yardımları genellikle her ülke için benzer

IMF ve Dünya Bankasının sürekli Avrupalı ve Amerikalı başkanlar tarafından yönetiliyor olması, bu kuruluşların uluslararası olma niteliklerini kaybettikleri yönünde eleştirilere neden olmaktadır.

86. Alan Reynolds, "Crises and Recoveries: Multinational Failures and Successes", CATO Journal, 23(1) Sprind/Summer , pp.101-113,2003.

87. Alan Reynolds, *a.g.e.*

88. Şevki Özbilen, "Küresel Mali Kriz ve IMF Politikalarının Ulusal Mali Sisteme Etkileri". http://www.econturk.org/Turkiyeekonomisi/sevki1.pdf

89. Mark Beeson, Andre Broome, "Watching From the Sidelines? The Decline of the IMF's Crisis Manegement Role", Contemporary Politics, vol:14, no:4, pp.393-409,2008.

90. Mark Beeson, Andre Broome, *a.g.e.*

politikalarından oluşmuş ve çoğu zaman krizin nedenleri yanlış tespit edilmiş ve uygulanan yardımlar da ekonomik durgunluk ya da kriz ortamını daha da derinleştirmiştir. IMF gözetim mekanizması ekonomik kriz ihtimali yaşanması olası ülkelere müdahalelerinde çok da adil davranmamıştır. Örneğin Güney Kore'ye acil müdahale gerçekleştirilirken Brezilya ve Arjantin'de aynı hassasiyet gösterilememiş kriz etkilerinin derinleşmesine göz yumulmuştur. IMF ile yardım anlaşması imzalayan tüm ülkelerin ortak özelliği, bir an önce borçlarını ödeyip IMF ile ilişkilerini normalleşme düzeyinde sürdürmek istemeleridir. Zira IMF ile belirli şartlar altında ilişkilerin sürdürülmesi, ülkelerin ekonomik büyümelerinin gerçek performanslarının altında olmasına neden olmaktadır. Hem IMF ile ilişkilerin devam etmesi hem de ekonomik büyümede istikrarın sağlanamaması ülkelerin global ekonomideki etkinliğini azalttığı için anlaşma yapan ülkeler IMF ile ilişkilerini asgari düzeyde sürdürmeyi tercih etmektedirler.

- 2008 küresel ekonomik krizinden önce küreselleşme süreciyle birlikte IMF'nin ekonomide istikrar sağlaması, özelleştirmelerin yaygınlaşması ve serbestleşme gibi kurallar çerçevesinde uyguladığı politikaların merkezden çevreye tek yönlü olarak iletilmesi, bu uygulamaların demokratik olmadığı görüşlerini gündeme getirmiştir. [91]

IMF'nin gelişmiş ülkelerin etkisinden sıyrılıp azgelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin yanında yer alması beklenmektedir. Bu IMF'nin bağımsız bir kuruluş olmasına bağlıdır.

Öneriler

- Gelişmekte olan ülkelerde finansal krizler yaşanmaya ve bu finansal krizlerin küresel ekonomide yarattığı dengesizlikleri azaltacak uluslararası bir kuruluşa ihtiyaç duyulmaktadır. Bu amaçla bölgesel bazı örgütlenmelere gidilmekle beraber, tüm dünyayı etkileyecek nitelikte olan krizlerin bölgesel veya yerel kuruluşlar tarafından çözülmesi oldukça güçtür. IMF ise yıllardır dünyanın her kıtasındaki üye ülke ekonomilerini yakından takip etmenin avantajı ve ilgili ülkelere sunacağı finansal imkanlar ile kriz dönemlerinde kilit rol oynayabilecek nitelikte bir kuruluştur. Ancak IMF'nin üzerine düşenleri doğru bir şekilde yerine getirebilmesi ve gelecekteki konumunu pekiştirmesi için çok ciddi bir değişim sürecinden geçmesi şarttır.
- IMF, geçmiş uygulamaları sonucunda maruz kaldığı eleştirileri asgari seviyeye indirmek ve kurumsal güvenirliğini arttırmak için uygulamalarında iyileştirme yapmak, özellikle 2008 küresel ekonomik krizinden etkilenen ülkelerdeki yoksulluğu azaltmak ve ekonomik büyümeyi artırmak için bu ülkelere sağladığı finansmanını artırmıştır. Nisan 2009'da da küresel ekonomik krizin gelişmekte olan ve düşük gelirli ülkelerdeki etkisini azaltmak için G-20 ülkeleri toplanarak IMF'nin olağan kapasitesini artırmayı karalaştırmıştır.[92] Buna rağmen, halen gelişmekte olan ülkelerin değişen küresel dengelerdeki rolüne uyumlu bir işleyişe kavuşamamıştır.

91. Simla Güzel, "2008 Küresel Ekonomik Krizi ve IMF'nin Önerdiği Ekonomi Politikalarının Krizle Mücadeledeki Rolü", Uludağ Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt XXVIII, Sayı:2, ss.55-69,2009.

92. IMF, "Global Financial Stability Reports", No.4, 2009.

- IMF'nin olası finansal krizlere ve istikrarsız bir küresel makroekonomik ortama karşı mali olarak hazırlıklı olması gerekmektedir. Bu noktada IMF'nin üzerine düşen en kritik görev; finansal istikrarın bekçiliğini yapmak, parasal sistemlerdeki aksaklıkları önceden tespit edip bunları krize yol açmadan düzeltmektir. Aksi takdirde yüksek borç stokuna sahip ülkelere olan güvenin değişik sebeplerle azalması, bu ülkelerde küresel bir krize yol açabilecek niteliktedir.
- Kriz etkilerinin en aza indirilmesi ve IMF'ye olan güvenin arttırılması için; küresel ekonomik ve finansal sistemin doğru kararlarla oluşturulması şarttır. IMF'nin doğru zamanda doğru kararlarla hemen harekete geçebilmesi bağımsız bir kuruluş olmasına bağlıdır. Bunun için IMF'nin gelişmiş ülkelerin etkisinden sıyrılıp azgelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin yanında yer alması beklenmektedir.
- Başta IMF olmak üzere uluslararası kurum ve kuruluşlarda, temsilde yaşanan adaletsizlik nedeniyle alternatif olarak geliştirilen G-20 platformu doğru bir karar olmakla birlikte, yeterli değildir. Küresel ekonomi ve ticareti ilgilendiren yapısal hiçbir konu ile ilgilenmeyen G-20, daha çok kriz dönemlerinde ülkelerin krize karşı alacağı önlemleri koordine eden bir istişare platformu niteliğindedir. Bu nedenle G-20'nin alternatif olarak daha kurumsal bir yapıya kavuşturulması gelişmekte olan ülkeler için önem arz etmektedir.
- Yıllarca IMF politikaları uygulayan ve beklenilen sonuçları alamayan gelişmekte olan ülkeler IMF'ye alternatif oluşturma çabasına girmişlerdir. Küresel piyasalarda Çin, Hindistan ve Güney Kore gibi ülkeler güçlü ekonomileri ve Latin Amerika ülkeleri de kendi aralarında alternatif arayışlar içindedir.

IMF'ye alternatif olarak geliştirilen G-20 platformu doğru bir karar olmakla birlikte, yeterli değildir. G-20'nin daha kurumsal bir yapıya kavuşturulması gelişmekte olan ülkeler için önem arz etmektedir.

Kuruluşundan kısa bir süre sonra IMF'ye üye olan Türkiye ilk kez 1961 yılında stand-by anlaşması yapmıştır. 2008 yılında sona eren 19. stand-by ise IMF ile yapılan son anlaşma olmuştur. Türkiye ekonomisinin 30 yılı aşan bir stand-by ile yönetim sürecinde, IMF'nin en çok mali destek sağladığı ülkelerden biri olmuştur. Türkiye'nin, IMF ile 52 yıl içinde gerçekleştirdiği stand-by anlaşmaları genelde, bitmesi gereken zamandan önce hedeflere ulaşılamadan sona ermiştir. 52 yıllık süreçte, genellikle ekonomik krizlerin ardından mecburi olarak IMF ile stand-by düzenlemesine giden Türkiye, bu zaman aralığında IMF'den 50 milyar doların üstünde kaynak sağlamıştır. Diğer yandan, Türkiye'nin IMF ile yaptığı 18. ve 19. stand-by anlaşmalarında dikkati çeken nokta her iki anlaşmanın da herhangi bir ekonomik kriz olmadan gerçekleştirilmiş olmasıdır. Son iki stand-by anlaşmaları ile birlikte yeni kurulan AK Parti hükümetinin siyasi iradesiyle Türkiye'de çok önemli yapısal reformlara imza atılmış ve yıllarca sürüp gelen ekonomik sorunlar önemli ölçüde ortadan kaldırılmıştır. Türkiye'de son yıllarda gerçekleşen ekonomik istikrar sayesinde IMF ile ilgili beklentiler de azalmıştır.

Türkiye'nin son 10 yıllık periyotta, ekonomide tüm makroekonomik göstergelerde gerçekleştirdiği iyileşmeler sayesinde, 2008 yılında biten 19. stand-by anlaşması global ekonomik krize denk gelmesine rağmen, Türkiye IMF ile yeni bir stand-by anlaşması imzalamamıştır. Türkiye'de aynı zamanda 2001 krizinden farklı olarak, bu dönemde yaşanan küresel krizde hiçbir banka iflası yaşanmamış ve Türkiye OECD ülkeleri içinde banka batmayan tek ülke olmuştur. Türkiye, 2002 yılında IMF'ye olan 23,5 milyar dolar borcunun son taksiti olan 281 milyon SDR'lik kısmını (yaklaşık 431 milyon dolar) Mayıs 2013 tarihinde ödeyerek, IMF'ye yıllarca olan borçlu konumundan çıkmış olacaktır.

Hatta, 2012 yılı başından itibaren sürdürülen IMF kaynaklarının artırılmasına yönelik çalışmalar kapsamında, çeşitli ülkeler tarafından 461 milyar dolar tutarında kaynak taahhüt edilmiştir. Türkiye de bu çabaya katkıda bulunmak üzere Haziran 2012 gerçekleşen G-20 Los Cabos Liderler Zirvesi'nde 5 milyar dolar tutarında taahhütte bulunmuş, konuya ilişkin teknik düzeyde görüşmeler IMF ve Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası arasında sürdürülmektedir.

Erdal Tanas KARAGÖL
1992'de İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesinden derece ile mezun oldu. Yüksek lisansını ABD'de Connecticut Üniversitesinde, doktorasını İngiltere de bulunan York Üniversitesi'nde, 2002 yılında "Dış Borçlar ve Ekonomik Büyüme İlişkisi ve Dış Borç Öteleme Riski" adlı teziyle tamamladı. Karagöl'ün çeşitli gazete ve dergilerde dış borçlar, cari açık, ekonomik büyüme, savunma harcamaları, enerji, işsizlik, kamu harcamaları, yoksulluk ve sosyal yardım alanlarında yazıları, makaleleri ve araştırma raporları bulunmaktadır. Karagöl, TÜBİTAK tarafından Türkiye Bilimler Akademisi'nde (TÜBA) asosiyedir. Halen Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde öğretim üyesi olarak çalışmakta ve SETA'da ekonomi bölümünde çalışmalar yapmaktadır.

Ahmet Semih BİNGÖL
Bilkent Üniversitesi İktisadi İdari ve Sosyal Bilimleri Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi bölümünden mezun oldu. Yıldırım Beyazıt Üniversitesi'nde yüksek lisansına devam etmektedir. Politik ekonomi, siyasi partiler, iç politika, karşılaştırmalı politika, kamu harcamaları alanlarında çalışmalar yapmaktadır. SETA'da araştırma asistanı olarak görev yapmaktadır.

SETA | SİYASET, EKONOMİ VE TOPLUM ARAŞTIRMALARI VAKFI
Nenehatun Caddesi No: 66
GOP Çankaya 06700 Ankara TÜRKİYE
Tel:+90 312.551 21 00 | Faks :+90 312.551 21 90
www.setav.org | info@setav.org

SETA | Washington D.C. Office
1025 Connecticut Avenue, N.W., Suite 1106
Washington, D.C., 20036
Tel: 202-223-9885 | Faks: 202-223-6099
www.setadc.org | info@setadc.org